

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาเทคนิคการสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านตามภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองสุรินทร์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีขอบข่ายในการนำเสนอ ดังนี้

ตอนที่ 1 ความรู้ทั่วไป ที่มา และประเภทของนาฏศิลป์พื้นบ้าน

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนาฏศิลป์พื้นบ้าน
2. ที่มาของนาฏศิลป์พื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์
3. ประเภทของนาฏศิลป์พื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์
  - 3.1 นาฏศิลป์พื้นบ้านที่ใช้ในประเพณี พิธีกรรม
  - 3.2 นาฏศิลป์พื้นบ้านที่ใช้ในงานนันทนันทุถุถุ

ตอนที่ 2 การนำนาฏศิลป์พื้นบ้านมาสอนในโรงเรียน

1. วิธีสอนนาฏศิลป์ตามแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. แนวการสอนนาฏศิลป์ในโรงเรียน
3. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านและวิธีการสอนแบบชาวบ้านมาสู่โรงเรียน

ตอนที่ 3 รูปแบบเทคนิคการสอนทั่วไป, แบบชาวบ้าน และการสอนนาฏศิลป์ไทย

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์

ตอนที่ 1 ความรู้ทั่วไป ที่มา และประเภทของนาฏศิลป์พื้นบ้าน

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนาฏศิลป์พื้นบ้าน

1.1 ความหมายของคำว่านาฏศิลป์พื้นบ้าน

นาฏศิลป์ เป็นคำสมาส แยกเป็น 2 คำ คือ "นาฏ" กับคำว่า "ศิลป์"

"นาฏ" หมายถึง การฟ้อนรำหรือความรู้แบบแผนของการฟ้อนรำ นับตั้งแต่การฟ้อนรำพื้นเมืองของชาวบ้าน ตลอดจนถึงการฟ้อนรำที่เรียกว่า ระเบียบของนางรำ ระเบียบคู่ ระเบียบชุด

"ศิลปะ" หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นอย่างประณีต ดีงาม และสำเร็จ สมบูรณ์ ศิลปะเกิดขึ้นด้วยทักษะ (Skill) คือ ความชำนาญในการปฏิบัติ

เรณู โกศินานนท์ (2535) ได้ให้ความหมายของคำว่า นาฏศิลป์พื้นบ้าน ไว้ว่าเป็นการแสดงออกซึ่งจิตใจ ความรู้สึก และความเชื่อถือตามขนบธรรมเนียม ซึ่งขยายความให้กว้างได้ดังนี้

นาฏศิลป์พื้นบ้านเป็นการแสดงพื้นบ้าน ที่มีความเด่นชัดในเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งของไทยนั้นอาจแบ่งแยกออกได้ตามรูปแบบลักษณะลีลา ความเคลื่อนไหว น้ำเสียง ตามสำเนียงของท้องถิ่น

การแสดงพื้นบ้าน เป็นการแสดงออกซึ่งชีวิตจริงของคนในชนบท เริ่มด้วยการใช้เสียงร้องเป็นเพลงที่มีทำนองเอื้อนอย่างง่าย ๆ ก่อน แล้วจึงเพิ่มความเคลื่อนไหวร่างกายให้บังเกิดรสชาติที่ตื่นเต้น

The World Book Encyclopedia (1971) ได้ให้ความหมายของ นาฏศิลป์พื้นบ้าน (Folk Dancing) ไว้ว่า นาฏศิลป์พื้นบ้าน คือ การเต้นรำที่เป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมและประเพณีของชาติ นาฏศิลป์พื้นบ้านไม่ใช้การแสดงของชาติ นาฏศิลป์พื้นบ้านไม่ใช้การแสดงของนักแสดงอาชีพซึ่งแสดงกันบนเวที แต่เป็นการละเล่นของชาวบ้าน ล้วน ๆ และสืบทอดกันมาจากยุคหนึ่งสู่ยุคหนึ่ง

มาเรีย ลีช (Maria Leach, 1949) ให้ความหมายของคำว่า นาฏศิลป์พื้นบ้าน (Folk and Primitive Dance) ไว้ว่า นาฏศิลป์พื้นบ้านเป็นกิจกรรมการแสดงออกของกลุ่มชนในสังคมและเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในชีวิตของเขา นาฏศิลป์พื้นบ้านมักเกี่ยวพันกับศาสนาหรือความเชื่อของกลุ่มชนนั้น ๆ

The Encyclopedia Americana (1988) ให้ความหมายของ นาฏศิลป์พื้นบ้าน (Folk Dance) ว่า นาฏศิลป์พื้นบ้านเป็นการละเล่นการเต้นรำของชาวบ้านและเป็นเครื่องบ่งบอกถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีมาของชุมชนนั้น ๆ นาฏศิลป์พื้นบ้าน

เป็นความบันเทิงความสุขใจของชาวบ้าน บางอย่างยังรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้บางอย่างได้พัฒนาขึ้นเป็นวัฒนธรรมของชุมชนเมืองและบางอย่างก็พัฒนาขึ้นเป็นอาชีพ

จากความหมายของนาฏศิลป์พื้นบ้านที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า นาฏศิลป์พื้นบ้าน หมายถึง รูปแบบของการดำเนินชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ที่ปรากฏออกมาในรูปของการแสดงออก เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึง สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ซึ่งประติ�ฐ์ขึ้นมาและมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น มีการอนุรักษ์และสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน

1.2 ที่มาของการฟ้อนรำ

การฟ้อนรำ มีความสำคัญต่อชีวิตของมนุษย์โดยทั่วไป สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ไว้ว่า "การฟ้อนรำย่อมเป็นประเพณีมีในเหล่ามนุษย์ทุกชาติทุกภาษา ไม่เลือกว่าจะอยู่ ณ ประเทศถิ่นสถานที่ใดในพิภพนี้ คงมีวิถีฟ้อนรำตามวิสัยของชาติของตนด้วยกันทั้งนั้น อย่าว่าแต่มนุษย์เลยถึงแม้สัตว์เดรัจฉานก็มีวิถีฟ้อนรำ ชื่อนี้ฟังสังเกตุให้เห็นโดยง่ายดังเช่น สุนัขและไก่กา เป็นต้น เวลาใดมันสบอารมณ์ของมันเข้า มันก็เต้นโลดกรีดกรายทำกริยาท่าทางได้ต่าง ๆ ก็คือ การฟ้อนรำตามวิสัยของสัตว์นั่นเอง ปราชญ์ผู้คิดทามูลเหตุของการฟ้อนรำจึงลงความเห็นเป็นยุติว่าการฟ้อนรำนี้มีมูลรากเกิดแต่วิสัยสัตว์ เมื่อเวทนาเสวยอารมณ์จะเป็นทุกขเวทนาจักตาม ถ้าเสวยอารมณ์แรงกล้าไม่กลั่นไว้ได้ก็เล่นออกมาเป็นกริยาให้เห็น ปรากฏยกเป็นนิทัศน์อนุภาพดังเช่น ธรรมดาของทารก เวลาอารมณ์เสวยสุข เวทนาจักเต้นแรง เต็มแน่นสนุกสนาน ถ้าอารมณ์เสวยทุกขเวทนาจักดิ้นโดยโหยไห้ แสดงกริยาปรากฏออกให้รู้ว่าอารมณ์เป็นอย่างไร ยิ่งเติบโตใหญ่รู้เดียงสาขึ้นเพียงใด กริยาอารมณ์ที่แสดงออกมาก็ยิ่งมากมายหลายอย่างออกไป จนถึงกริยาที่แสดงความกำหนัดยินดีในกามารมณ์และกริยาที่แสดงความอาฆาตโกรธแค้น เป็นต้น กริยาอันเกิดแต่เวทนาเสวยอารมณ์นานับเป็นขั้นตอนของการฟ้อนรำ" (อ้างถึงใน สุภา วัชรสุขุม, 2530)

ธนิต อยู่โพธิ์ (2515) กล่าวถึง ที่มาของการฟ้อนรำว่า "ศิลปะแห่งการละครฟ้อนรำนั้นมีมาแต่ดึกดำบรรพ์คู่กับมนุษยชาติและมีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษา จะแตกต่างกันก็แต่แบบอย่างทางศิลปะ และความละเอียดประณีต ความนิยมของชนชาตินั้น ๆ ถ้าสังเกตจะเห็นว่าในชีวิตประจำวันของมนุษย์ก็มีอะไร ๆ เป็นเรื่องละครอยู่บ่อย ๆ และอาภักปกริยาของคนเราก็มิเป็นอันมากที่มีลีลาทางนาฏศิลป์ เป็นต้น"

Harry Bernstein (1988) ได้กล่าวถึงการฟ้องรำไไว้ใน Encyclopedia Americana ว่า " การฟ้องรำไมีอายุเก่าแก่พอกับการถือกำเนิดของมนุษย์ และมีการตั้งข้อสังเกตว่า แรกเริ่มมนุษย์อาจจะเลียนแบบการร่ำรำมาจากนก และสัตว์บางอย่าง ที่มีสัญชาตญาณในการฟ้องในเนื้อที่อันจำกัด แล้วก็พบว่า การร่ำรำทำให้เกิดความสนุกสนาน และแสดงออกถึงอารมณ์ได้และอาจจะสามารถเป็นการสื่อสารกับโลกแห่งวิญญาณได้ด้วย จึงได้มีการร่ำรำเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยบ้าง ฉลองวันเกิดบ้าง ขอฝนบ้าง หรือเพื่อความมีชัยในสงครามบ้าง แต่ในภายหลังการร่ำรำมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของความสนุกสนาน และเป็นตัวสร้างสัมพันธภาพทางสังคม คือ การร่ำรำพื้นบ้าน ดังเช่น การรำประกอบการละเล่นของเด็ก การจับคู่เต้นรำแบบบอลรูม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมเมืองแบบตะวันตก ส่วนสังคมที่มีอารยธรรมเจริญยิ่งจะวิวัฒนาการ การร่ำรำสูงขึ้นถึงขั้นอนุปรากร"

ฉวีวรรณ กินาวงศ์ (2531) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของการฟ้องรำว่า

ขั้นที่ 1 เมื่อมนุษย์เกิดอารมณ์อย่างใดก็แสดงอารมณ์นั้นออกมา เช่น ตีใจก้ตบมือ หัวเราะ เสียใจก็ร้องไห้

ขั้นที่ 2 เมื่อมนุษย์เจริญขึ้นรู้จักใช้กริยาแทนคำพูดอย่างที่เรียกว่า "ภาษาใบ้" เช่น กวักมือเข้า หมายถึง ให้เข้ามาหา โบกมือออก หมายถึง ให้ออกไป

ขั้นที่ 3 ต่อมาพวกนักปราชญ์ ได้ดัดแปลงกริยาเหล่านี้ประดิษฐ์ท่าทางใช้แทนคำพูดให้สวยงามใช้แสดงความรื่นเริงสนุกสนาน โดยมีกฎเกณฑ์ส่วนลัดงามตรึงใจ เปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นตามยุคตามสมัย

นอกจากนั้น อมรา กล้าเจริญ (2531) ได้กล่าวถึงที่มาของนาฏศิลป์หรือศิลปะแห่งการร่ำรำไว้ว่ามีมูลเหตุที่เกิดสำคัญ 2 ประการ คือ

1. เกิดจากธรรมชาติ มนุษย์มีการเคลื่อนไหว อริยาบท เช่น ขา เอว หน้าตา จากการเคลื่อนไหวนี้เป็นมูลฐานแห่งการฟ้องรำ หรือการที่มนุษย์แสดงอารมณ์ออกมาตามความรู้สึกในใจเป็นท่าทางกริยาอาการต่าง ๆ เช่น โกรธ รัก เศร้าโศก เสียใจ มนุษย์จึงได้นำมาดัดแปลงให้มีความงดงามเป็นท่าทางการร่ำรำ และดนตรี หรือศิลปะ ประเภทอื่น ๆ ปรับปรุงจนเป็นที่นิยมและเสริมคุณค่าในด้านศิลปะ มากยิ่งขึ้น

2. เกิดจากการบวงสรวงบูชาเทพเจ้า แต่โบราณมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาไม่มีสิ่งใดอันจะยึดเป็นที่พึ่งทางจิต หรือเครื่องเคารพสักการะเหมือนปัจจุบัน เทพเจ้า หรือพระผู้เป็นเจ้า เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการสมมติ เมื่อมีการรวมพลังจิตมากเข้าก็ทำให้สิ่งสมมติมีความศักดิ์สิทธิ์ประสบความสำเร็จในที่ปรารถนา มีการบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย การรำยรำ กระโดดโลดเต้นตามจังหวะ เพื่อให้เป็นที่พอใจแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ

สรุปได้ว่าที่มาของการเต้นเป็นวิวัฒนาการของมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาที่พยายามจะเลียนแบบธรรมชาติและตอบสนองธรรมชาติด้วยวิธีการต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อน ความประณีตของกลุ่มชนนั้น ๆ และถือเป็นวัฒนธรรมสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งอาจแบ่งแยกได้เป็นสองประการ คือ ระดับพื้นบ้าน เรียกว่า นาฏศิลป์พื้นบ้าน และในระดับชาติ เรียกว่า นาฏศิลป์ประจำชาติ

1.3 องค์ประกอบของการฟ้อนรำ

การฟ้อนรำเป็นนาฏศิลป์ของไทยอย่างหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม เป็นศิลปะที่มีคุณค่าในตัวเอง ความสวยงามของการฟ้อนรำจึงขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง บุคคลที่จะจัดการแสดงเกี่ยวกับการฟ้อนรำจะต้องทำความเข้าใจในองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสำคัญ คือ ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย ดนตรี ท่าทางการรำยรำ และสถานที่ใช้แสดง

1.3.1 ผู้แสดง

ในการฟ้อนรำแต่ละครั้งเพื่อให้เกิดความเหมาะสมจะต้องพิจารณาผู้แสดงว่าควรจะใช้จำนวนมากน้อยเพียงใด เช่น ระบำ หมายถึง การแสดงเป็นชุดกัน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2493) ในความหมายของการแสดงเป็นศิลปะของการรำเป็นหมู่ ตั้งแต่สองคนขึ้นไป ไม่คำนึงถึงการใช้บทมากนัก จะคำนึงถึงความพร้อมเพรียงในการใช้ลีลาท่ารำ ความสวยงามจะอยู่ที่การแต่งกาย และรูปแบบของการแปรแถว มีการสลับท่ารำกัน ส่วนการรำก็ต้องเลือกผู้แสดงตามลักษณะประเภทของการรำ เพราะการรำมี 2 ลักษณะ คือ รำประกอบดนตรีโดยไม่มี เนื้อร้องซึ่งเรียกว่า "รำหน้าพาทย์" การเลือกผู้แสดงต้องคำนึงถึงความเหมาะสม เช่น ถ้ารำหน้าพาทย์ประกอบการแสดง โขนละครต้องใช้คนจำนวนมาก ถ้าใช้ประกอบการยกทัพก็ต้องใช้คนจำนวนมาก

การรำในลักษณะที่ 2 คือ การรำประกอบบทร้องเรียกว่า "รำตีบท" ซึ่งจะประกอบด้วย การรำเดี่ยว รำคู่ และรำหมู่ ส่วนการฟ้อนนั้นจะมีลักษณะเช่นเดียวกับระบำ คือ ใช้ผู้แสดง ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีการแสดงแปรแถวและเน้นการแต่งกายภูมิภาค เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน เป็นต้น

1.3.2 เครื่องแต่งกาย

การแต่งกายของไทยจะผิดแผกแตกต่างจากชาติอื่น ๆ คือ มีแบบอย่างเป็นของตนเอง โดยจะมีการปรับปรุงและดัดแปลงให้เข้ากับแบบแผนและเรื่องที่แสดงแต่ละอย่าง เช่น รำ หรือ ฟ้อน ซึ่งการฟ้อนรำส่วนมากจะมีการแต่งกาย 4 แบบ คือ

1.3.2.1 การแต่งกายยืนเครื่อง ส่วนมากจะใช้กับรำ และ ระบำ เช่น ระบำสีบท ระบำพรหมศาสตร์ ระบำดาวดึงส์ ระบำกฤษดาภินิหาร ส่วนประเภท รำที่แต่งกายยืนเครื่อง เช่น รำแม่บท รำฉุยฉายต่าง ๆ เป็นต้น

1.3.2.2 การแต่งกายล้าลอง หมายถึง การแต่งกาย ไม่เต็มเครื่องใหญ่ นิยมใช้แต่งกายในละครพันทาง ซึ่งเป็นละครที่มีหลายเชื้อชาติ นอกจากนั้นการแต่งกายล้าลองยังนำมาใช้ในการฟ้อนรำ เช่น รำพลายชุมพล

1.3.2.3 การแต่งกายตามเนื้อเพลงและท่วงทำนองเพลง เช่น ระบำนพรัตน์ เนื้อเพลงจะกล่าวถึงแก้ว 9 ประการ ผู้แสดงจะแต่งกายตามสีของแก้ว นั้น ๆ แล้ว รำตีบทตามเนื้อเพลง ส่วนการแต่งกายตามทำนองเพลงเช่น ระบำโบราณคดี ก็จะแต่งกายตามสมัยนั้น ๆ ปัจจุบันมีการคิดทำทางประกอบเนื้อเพลงมากขึ้น ซึ่งจะต้อง แต่งกายให้เหมาะสมตามทำทางและบทเพลง เช่น ระบำเงือก ระบำม้า ระบำปลา เป็นต้น

1.3.2.4 การแต่งกายแบบพื้นเมือง เป็นการแต่งกายตาม ภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย ซึ่งการแต่งกายก็จะขึ้นอยู่กับลักษณะการแสดง การแต่งกายแบบ พื้นบ้านนั้นจะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นอย่างชัดเจน

1.3.3 ดนตรี

ดนตรีเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการฟ้อนรำซึ่งจะขาดเสียมิได้ เพราะนอกจากจะทำให้เกิดความพร้อมเพรียงแล้ว ดนตรียังเป็นแรงกระตุ้นอันสำคัญให้ ผู้ฟ้อนรู้สึกต้องการฟ้อนและสนุกสนานไปกับท่วงทำนองและจังหวะ วงดนตรีที่ใช้ประกอบใน การฟ้อนรำประกอบด้วย วงดนตรีไทย และวงดนตรีพื้นเมือง วงดนตรีไทยจะนิยมบรรเลง

ประกอบการพ็อนรำจะใช้วงปี่พาทย์ ส่วนวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการพ็อนรำพื้นเมือง ซึ่งในแต่ละภาคก็จะมีวงดนตรี และเครื่องดนตรี ตลอดจนการบรรเลงทำนองและจังหวะ แตกต่างกันไป เช่น วงกันตรึมของภาคอีสาน วงสะล้อซอซึงของภาคเหนือ ปี่ กลอง ม็องคู้ ประกอบการแสดงมโนราห์ของภาคใต้ เครื่องประกอบจังหวะ ฉิ่ง ฉาบ กรับ กลอง ประกอบการแสดง และการบันเทิงกลองยาวของภาคกลาง

1.3.4 ท่าทางการพ็อนรำ

ศิลปะการพ็อนรำจะประกอบด้วยท่าทางการรำรำเป็นหลักในการพ็อนรำจึงมีการคิดประดิษฐ์ดัดแปลงท่าต่าง ๆ ให้วิจิตรพิสดาร และสวยงามยิ่งกว่าท่าธรรมดา โดยให้สอดคล้องประสมประสานกลมกลืนไปกับศิลปะที่เป็นส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น เพลง ดนตรี และคำร้อง เป็นต้น การประดิษฐ์ดัดแปลงกิริยาท่าทางเป็นการสื่อภาษาอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับถ้อยคำ ท่าทางที่แสดงออกมา แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ ท่าซึ่งใช้แทนคำพูด เช่น รับ ปฏิเสธ ลัง เรียง ฯลฯ ท่าซึ่งกิริยาบทและกิริยาอาการ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน และการกระทำอื่น ๆ และท่าซึ่งแสดงถึงอารมณ์ภายในของคนเรา ว่ามีอยู่อย่างไร เช่น รัก โกรธ ดีใจ เสียใจ โศกเศร้า เป็นต้น ลักษณะท่าทางทั้ง 3 ประเภท ดังกล่าวมีความคาบเกี่ยวกันอยู่จะแยกให้เด็ดขาดไปเลยไม่ได้ เพราะต้องมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งสื่อความหมายรู้กันด้วยสายตา และในศิลปะการพ็อนรำจำเป็นต้องมุ่งให้รำได้งดงามที่เรียกกันว่า "สุนทรีย์รส" เพราะความงดงามหรือสุนทรีย์รสเป็นหลักสำคัญของศิลปะ ถ้าประดิษฐ์ดัดแปลงท่าทางออกมาแล้วไม่เป็นไปทางแสดงความงาม ก็ผิดหลักศิลปะ ท่าพ็อนรำของไทย เราเป็นการประดิษฐ์โดยอาศัยหลักความงามของศิลปะดังกล่าว เป็นการส่งภาษา ซึ่งเรียกว่านาฏภาษาหรือภาษานาฏศิลป์ ที่มีความหมายแสดงออกมา เช่นเดียวกับคำพูดที่เราได้ฟังด้วยหูของเรา แต่เป็นคำพูดที่พูดด้วย มือ แขน เท้า ขา ลำตัว ลำคอ ใบหน้า ศีรษะ เป็นต้น มิใช่ด้วยอวัยวะเครื่องเปล่งเสียงเช่น ปาก ลิ้น ด้วยเหตุนี้ การพ็อนรำจึงพูดด้วยภาษารำตามบท และความงามของศิลปะการรำรำ ซึ่งประดิษฐ์เลือกสรรมาจากกิริยาท่าทางอันเป็นธรรมชาติสามัญของมนุษย์ที่เราใช้กันอยู่ประจำวัน 3 ประเภท ดังกล่าวมาแล้ว แต่มีท่าทางผิดเพี้ยนไปจากท่าธรรมดาเพื่อมุ่งความสวยงามตามแนวคิดของศิลปินไทย (เรณู โกศินานนท์, 2528) การพ็อนรำแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

การผ่อนร่ำแบบมาตรฐาน เช่น ร่ำแม่บท ระเบียบต่าง ๆ ฯลฯ และการผ่อนร่ำที่เป็นแบบพื้นเมืองของท้องถิ่นต่าง ๆ

1.3.5 โอกาสและสถานที่ใช้แสดง

การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณา ให้เหมาะสมว่าควรจัดการแสดงชุดใดทั้งนี้เนื่องจาก นาฏศิลป์แต่ละชุดมีกำเนิดที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งแต่ละประเภทก็มีลักษณะเด่นของตนเอง ซึ่งสาเหตุของการเลือกโอกาส และสถานที่ใช้แสดง ต้องพิจารณาดังนี้ คือ

เดิมมนุษย์จะมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูติผีปีศาจ วิญญาณบรรพบุรุษ เมื่อกระทำความผิด เกิดขึ้น เช่น การตาย หรือทำไร่นาไม่ได้ผล ก็จะคิดว่าตนได้กระทำความผิดขึ้น จึงร่วมกันจัดพิธีบวงสรวงเพื่อขอขมา มีการจัดเครื่องเช่นสังเวทย มีผู้ติดต่อกับเทพวิญญาณต่าง ๆ มีการขับร้องเพื่อบวงสรวง ดังนั้นจึงเกิดการละเล่นพื้นบ้านขึ้น โดยมีทำร้ายรำประกอบ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ได้แก่ เรือมมมั่วต เรือมตรุษ เรือมมกั่วลจองไต ส่วนสถานที่จัดแสดงนั้นส่วนมากจะแสดงในบริเวณบ้านที่มีลานกว้าง พอเหมาะกับจำนวนผู้แสดงที่จะแสดงทั้งหมด ถ้าหากจำนวนไม่มากจนเกินไปก็จะจัดแสดงภายในบ้าน นอกจากความเชื่อดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านมีการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เช่น ดำนา เกี่ยวข้าว ชาวบ้านจะช่วยกันแสดงความน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อกัน ในระหว่างการทำงาน ก็จะมีการขับร้องโต้ตอบกันเพื่อผ่อนคลายอารมณ์หรือแสดงความบันเทิงหลังจากทำงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะพากันร้องเพลงรำยรำกัน และเกิดการแสดงในช่วงนี้ขึ้นมา ได้แก่ เรือมอันเร ของจังหวัดสุรินทร์ การร้องเพลงเกี่ยวข้าวและเต้นกำรำเคียวของภาคกลาง ดังนั้นชุดการแสดงดังกล่าวจึงมีการนำมาแสดงในโอกาสงานสนุกสนานรื่นเริงต่อไป ส่วนการแสดงชุดอื่น ๆ เช่น เรือมอายัย เรือมกันตรึม ระเบียบำกระบี่กระบอง เรือมกระโน้บตึงตอง เรือมศรีผไทสมันต์ ก็ล้วนเกิดจากความต้องการความสนุกสนานของชาวบ้านทั้งสิ้น เมื่อมีงานบุญประจำบ้าน งานรื่นเริงต่าง ๆ ชาวบ้านก็จะนำชุดการแสดงนี้ไปแสดงในงาน สถานที่ใช้แสดง ส่วนมากจะมีการสร้างเวทีการแสดงขึ้น เพื่อให้มองเห็นการแสดงได้อย่างชัดเจนและทั่วถึง หรือการแสดงบางอย่างก็สามารถรำในที่ที่มีบริเวณกว้าง เช่น สนาม ลานบ้าน ทั้งนี้ต้องพิจารณาในเรื่องของจำนวนผู้แสดง เพื่อให้เกิดความเหมาะสม

สรุปได้ว่าโอกาสที่จะนำการแสดงไปแสดงต้องพิจารณา 2 ประการ คือ ว่าจะใช้ในประเทศไทยพิธีกรรมจะต้องแสดง เรือมตรุษ เรือมมกัวลจงโต เรือมมมัต เรือมแกลมอ อีกประการหนึ่ง คือ การรำที่ใช้ในงานสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ ก็สามารถนำชุดการแสดงเรือมกันตรึม เรือมอันเร เรือมอายัย เรือมศรีศรไพสมันต์ ไปแสดงส่วนสถานที่ที่ใช้แสดงนั้นจะต้องพิจารณาจากความเหมาะสม ถ้าผู้แสดงมากจะต้องแสดงเวทีที่มีขนาดกว้างใหญ่หรือบริเวณสนาม ถ้าผู้แสดงน้อยก็อาจจะจัดแสดงบนเวที หรือบริเวณบ้านได้

1.4 นาฏศิลป์พื้นบ้านของภาคต่าง ๆ

วัฒนธรรมพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น ย่อมมีความแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิอากาศ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความนิยม ซึ่งศิลปะการละเล่นนาฏศิลป์แต่ละแห่งต่างก็มีคุณค่าในตัวเอง เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม และควมมีอารยธรรม ตลอดจนความเจริญทางด้านจิตใจของชาวบ้านในภูมิกษณนั้น ๆ สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (อ้างถึงใน สุวรรณี อุดมผล, ป.ป.ม.) กล่าวถึงเอกลักษณ์ของแต่ละภาคที่เป็นผลสะท้อนให้แต่ละภาคมีการละเล่นและนาฏศิลป์พื้นบ้านที่ต่างกันออกไปดังนี้

ภาคกลาง ลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนใหญ่ประชาชนเป็นเกษตรกร มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับสังคมเมือง การละเล่นพื้นบ้านของภาคกลางจะเล่นที่ลำน้ำ เนื้อหาจะเน้นการสมมติเพื่อฝันและตลกไปกษา เช่น เต็มกำรำเคียว เพลงแม่ศรี เพลงเกี่ยวข้าว

ภาคเหนือ สภาพภูมิศาสตร์เป็นภูเขา มีธรรมชาติสวยงาม ชาวเหนือจึงรักความงามเป็นเลิศ มีความอ่อนหวานและอ่อนไหว ดังนั้นลีลาเสียงซึงของภาคเหนือจึงมีความอ้อยสร้อย อ่อนหวาน ศิลปะการฟ้อนจะเนิบช้า นุ่มนวล หวานซึ้ง ละเมียดละไม มีความประณีตบรรจงอย่างยิ่ง เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนผีบ้านผีเมือง ฟ้อนสาวไหม

ภาคอีสาน เป็นที่ราบสูง สภาพดินไม่อุ้มน้ำ ฤดูแล้งยาวนาน การทำงานต้องต่อสู้มากกว่าภาคอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้เสียงแคนของอีสานจึงมีลีลาเคร่งครัดไปด้วยวิญญาณของ

ความกล้า การปลุกปลอบและรุกรำให้ต่อสู้โดยปริยาย เช่น โข่ทั้งบั้ง รำบายศรี รำกันตรึม แข่งบั้งไฟ

ภาคใต้ สภาพภูมิศาสตร์และดินฟ้าอากาศร้อนจัด ฝนตกชุก ลมมรสุมแรง พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ การละเล่นพื้นบ้านของภาคใต้จะมีลักษณะเด่นที่จังหวะมากกว่าด้าน

อื่น ๆ ดนตรีส่วนมากจะเป็นเครื่องตี ลีลา การร่ายรำ ก็จะมีจังหวะเฉียบขาดและฉับไว เช่น ร่องเง็ง ระเบ้าปาเต๊ะ มโนราห์ ซัมเปง ดาระ เป็นต้น

กล่าวได้ว่าการละเล่นและนาฏศิลป์พื้นบ้าน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมความเชื่อของชาวบ้าน ก่อให้เกิดความรื่นเริงบันเทิงใจ ดังคำกล่าวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2522) ที่ว่า "คนไทยเป็นชนชาติที่เห็นว่าคุณค่าและความรื่นเริง เป็นความประสงค์ที่สำคัญของชีวิต หากชีวิตมีความสนุกและความรื่นเริงชีวิตนั้นก็จะเป็นชีวิตที่ดี และสมบูรณ์ การละเล่นและนาฏศิลป์พื้นบ้านจึงสามารถจำแนกออกเป็นภาค ๆ" ดังที่กล่าวมาข้างต้น

สรุปได้ว่า ศิลปะการแสดงหรือนาฏศิลป์พื้นบ้านในภูมิภาคต่าง ๆ ล้วนได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ และเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน นาฏศิลป์พื้นบ้านในแต่ละภูมิภาคมีมากมาย ซึ่งเป็นที่น่าสนใจ และควรศึกษาต่อไป

2. ที่มาของนาฏศิลป์พื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์

การแสดงพื้นบ้านหรือการละเล่นพื้นบ้านของไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีประวัติอันยาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นอย่างน้อย เรียกว่า เป็นการแสดงออกที่แฝงไว้ซึ่งความสนุกสนาน มีคารมคมคายไหวพริบ สดใส พันธุโกมล (2517) ได้กล่าวถึงที่มาของการฟ้อนรำว่าเกิดจาก ลัทธิชาตญาณและการเลียนแบบธรรมชาติของมนุษย์ การฟ้อนรำเกิดมานานคุ่มมนุษย์ ตั้งแต่สมัยที่มนุษย์ไม่มีความเจริญ สำหรับที่มาของการฟ้อนรำในจังหวัดสุรินทร์นั้น น่าจะมีกำเนิดควบคู่มา กับเมืองสุรินทร์ เครือจิต ศรีบุญนาคร (2534) ได้ทำการศึกษาถึงที่มาของการฟ้อนรำ และพบว่ามาจากสาเหตุหลายประการดังนี้

2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเร้นลับเหนือธรรมชาตินับถือมนุษย์ แต่เดิมมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูติผีปีศาจ วิญญาณบรรพบุรุษ เทวดา เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือภูติผีปีศาจ สามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงมีพิธีบวงสรวงเพื่อทำให้สิ่งเหนือธรรมชาติพอใจ โดยจัดเครื่องเช่นสังววย และจัดการขับร้องฟ้อนรำถวาย ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านสุรินทร์

ก็เกิดขึ้นจากความเชื่อสิ่งเหล่านี้ ดั้งมีการฟ้อนรำถวายเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเช่นสรวง
วิญญาณผู้ตาย เช่น เรือมมมวัด เรือมตรุษ เรือมมงกั่วลจองได

2.2 การทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ในสังคมเกษตรกรรม ชาวบ้านจะทำงานช่วย
เหลือกันเป็นหมู่คณะ ซึ่งเรียกว่าการลงแขก เป็นการแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนบ้าน ปลูกฝัง
ความสามัคคี เช่น ลงแขกเกี่ยวข้าว ลงแขกดำนา การที่ชาวบ้านมารวมกลุ่มร่วมมือกันย่อม
มีการแสวงหาความบันเทิงใจ หรือต้องการผ่อนคลายอารมณ์ จึงมีการคิดการแสดงและการ
ละเล่นต่าง ๆ ขึ้น การฟ้อนรำของจังหวัดสุรินทร์ที่เกิดขึ้นจากการร่วมกันทำงานเป็นหมู่คณะ
เช่น เรือมอันเร (รำสาก) เป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานหลังจากว่างเว้นจากการทำนา

2.3 การเลียนแบบธรรมชาติ ธรรมชาติมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นแรง
บันดาลใจที่ทำให้มนุษย์คิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้น ตัวอย่าง การฟ้อนรำที่คิดประดิษฐ์ทำรำมา
จากการลอกเลียนแบบกริยาของสัตว์ เช่น เรือมกระโน้ปติงตอง เป็นการเลียนแบบลีลาท่าทาง
ของตั๊กแตนซึ่งกำลังเกี่ยวพาราลีกัน นอกจากนั้นยังมีทำรำที่ดัดแปลงมาจากธรรมชาติ เช่น
ท่มลปโดง (ร่มมะพร้าว) ในเรือมอันเร ซึ่งนำเอาลีลาของใบมะพร้าว ต้นมะพร้าว เวลา
โดนลมพัดโอนเอนไปมา แล้วใช้ภาษาท่าทางนาฏศิลป์เข้าประกอบเพื่อความสวยงาม เป็นต้น

2.4 เกิดขึ้นจากความต้องการสนุกสนาน และประโคมในงานเทศกาล บุญประเพณี
ของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะคิดการแสดงที่จะทำให้เกิดความสนุกสนาน หรือการประโคม จึงมีการ
ละเล่น หรือการแสดงประจำท้องถิ่นขึ้น เช่น การเล่น กันตรึม เรือมอ้ายย ระบายชาปาดาน
ระบายรับ ระบายศรีชรัมมิ เป็นต้น

2.5 การฟ้อนรำที่เกิดจากอาชีพในท้องถิ่น เป็นการฟ้อนรำ ที่คิดประดิษฐ์ขึ้นจาก
การประกอบอาชีพต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น การเลี้ยงไหม ทอผ้า มีการนำขั้นตอนการเลี้ยงไหม
จนถึงขั้นตอนการทอผ้าเป็นสายต่าง ๆ มาประดิษฐ์เป็นทำรำโดยเสริมแต่ลีลาทางนาฏศิลป์เข้า
ไปเกิดระบำศรีผไทสมันต์ นอกจากนี้มีระบำปั้นหม้อจากอาชีพการปั้นหม้อดิน โดยนำขั้นตอนจาก
การปั้นดินมาประดิษฐ์เป็นท่าฟ้อนรำให้สวยงามขึ้น เป็นต้น

2.6 เกิดจากการรับวัฒนธรรมการฟ้อนรำกลุ่มอื่นเข้ามาปรับใช้ เช่นจากการที่เขมร
อพยพมาอยู่ในเขตจังหวัดสุรินทร์ ทำให้มีการนำรูปแบบ การฟ้อนรำของเขมรมาถ่ายทอด และ
ปรับปรุงต่อกันมา เช่น ระบำลุ่ม ระบำกะลา และระบำร่ม เป็นต้น

3. ประเภทของนาฏศิลป์พื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์

นาฏศิลป์พื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์มีที่มาจากสาเหตุหลายประการดังกล่าวแล้ว ความเชื่อเกี่ยวกับภูติผีปีศาจ ศาสนา วัฒนธรรม การทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ การเลียนแบบธรรมชาติ ความต้องการสนุกสนาน และนาฏศิลป์ที่เกิดจากอาชีพในท้องถิ่น นาฏศิลป์พื้นบ้านบางอย่างมีมาแต่โบราณและได้รับการสืบทอดต่อกันมาจนปัจจุบัน บางอย่างเป็นนาฏศิลป์พื้นบ้านที่คิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่และได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่นทำให้มีการถ่ายทอดกันกว้างขวางออกไป นาฏศิลป์พื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์อาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) นาฏศิลป์พื้นบ้านที่ใช้ในประเพณี พิธีกรรม (2) นาฏศิลป์พื้นบ้านที่ใช้ในงานนักขัตฤกษ์

นาฏศิลป์พื้นบ้านที่ใช้ในประเพณีพิธีกรรม ประกอบด้วย เรือมมมัวต เรือมแกลมอ เรือมมังกัวลจองไต และเรือมตรุษ เป็นต้น นาฏศิลป์ประเภทนี้จะใช้ในโอกาสที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีทางศาสนาและในเรื่องความเชื่อต่าง ๆ

นาฏศิลป์พื้นบ้านที่ใช้ในงานนักขัตฤกษ์ ประกอบด้วย เรือมอ้ายย เรือมอันเร เรือมกันตรึม เรือมกระโปงติงตอง เรือมจับกรับ เรือมศรีฝไทสมันต์ ระบายลุ่ม ระบายกะลาและระบายชาปาดาน เป็นต้น นาฏศิลป์ประเภทนี้จะใช้โอกาสที่ต้องการความสนุกสนาน พิธีมงคลเช่น งานบวช งานผ้าป่า งานกุฐิน ตลอดจนงานรื่นเริงต่าง ๆ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก)

3.1 นาฏศิลป์พื้นบ้านที่ใช้ในประเพณีพิธีกรรม

ชาวสุรินทร์มีความเชื่อมาแต่โบราณว่า การเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของภูติผีปีศาจ จึงได้หาวิธีการที่จะติดต่อหรือ เช่นสรวง สังเวชวิญญานผู้ตายด้วยการรำ โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้อาการเจ็บไข้หายหรือรู้สาเหตุของอาการนั้น พิธีกรรมนี้มานานจนถึงปัจจุบันนี้ ชาวบ้านก็ยังใช้วิธีการนี้อยู่ นาฏศิลป์พื้นบ้านที่ใช้ในประเพณีพิธีกรรมมี ดังนี้

3.1.1 เรือมมมัวต เป็นการเล่นประกอบพิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผี เพื่อรักษาคนป่วยนิยม ทำในเดือนสี่ ผู้เข้าร่วมพิธีคือ มมัวต (คนทรง) และผู้ป่วยที่บนบานไว้ สถานที่จัดคือ ลานบ้าน มีเครื่องพิธีกรรมและเครื่องเช่นสังเวชต่าง ๆ เล่นได้ทั้งกลางวันและกลางคืน การเล่นเรือมมมัวต เริ่มด้วยการบรรเลง เพลงอีเกิด (เพลงตะวันออก) เชิญผีเข้าทรงแล้วมีการรำรำด้วยความเบิกบานใจ ในเพลงบันแชร ตามด้วยการบัตรังควานด้วยเพลงกาบเป (พื้นต้นกล้วย) แล้วรำรำอีกครั้งในเพลงต่าง ๆ อีก จนผีที่เข้าทรงออกเป็นอันเสด็จพิธี

3.1.2 เรือมมังกีวลจองไต เป็นการฟ้อนรำประกอบพิธีบายศรีบายสู่ขวัญ เดิมเป็นการฟ้อนรำพื้นเมืองโดยชาวบ้าน ต่อมาได้รับการปรับท่าทำให้เป็นรูปแบบชั้นมาโดย อาจารย์ภาควิชานาฏศิลป์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ.2526 โดยปรับท่ารำจากท่ารำ ของชาวบ้านตามแบบเดิม ผสมผสานกับท่าฟ้อนรำพื้นเมืองให้สวยงามและเป็นรูปแบบยิ่งขึ้น เพลงร้องจะใช้เพลงกันตรึมบรรเลงประกอบการแสดง การทำพิธีมังกีวลจองไตนี้ ชาวบ้าน ถือว่าเป็นการเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัว การจัดพิธีบายศรีจะจัดขึ้นได้ทั้ง โอกาสแสดงความชื่นชม ยินดี หรือในโอกาสที่จะต้องจากญาติมิตร ไปอยู่ที่อื่น และจัดต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยียน เป็นต้น

3.1.3 เรือมตรุษ เป็นการรำที่นิยมเล่นในประเพณีสงกรานต์ เริ่มด้วย ผู้ที่มีความสามารถในการเล่นเรือมตรุษผู้หนึ่งถือ "จิ้งกร๊อง" เดินไปอวยพรตามบ้านผู้คุ้นเคย ด้วยคำอวยพรที่เริ่มต้นว่า "มุน เมียน มะฮากะษัต เนียบเปรียะตรมเตรือด" เสร็จแล้วก็ จะมีการตีหมกกัน จากนั้นเจ้าของบ้านก็จะเกาะเอาต่อท้ายผู้ถือจิ้งกร๊อง ไปบ้านอื่นเรื่อย ๆ จนครบทุกบ้านเป็นที่สนุกสนาน โอกาสที่เล่นเรือมตรุษ คือ เดือนแคนแจต เมื่อจบการ เรือมตรุษก็จะคำพอดี้ ต่อจากนั้นก็จะเป็นการรำเริงแบบอื่น ๆ ต่อไป

3.2 นาฏศิลป์พื้นบ้านที่ใช้ในงานนักขัตฤกษ์

การฟ้อนรำในงานนักขัตฤกษ์ หมายถึง การฟ้อนรำในงานประจำปี หรือ งานสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ ซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

3.2.1 เรือมอันเร (ลูตอันเร) แปลว่า รำสาก หรือเต้นสาก เป็น การฟ้อนรำระหว่างชายและหญิง โดยมีสากตำข้าวเป็นอุปกรณ์สำคัญ นิยมเล่นในวันสงกรานต์ ชาวบ้านเรียกว่า "วันตอม" ซึ่งถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ จะมีการหยุดงาน 3 วัน เพื่อพักผ่อน และไปนมัสการ พระพุทธรูปจำลองที่เขาสวาย พอถึงวันขึ้น 15 ค่ำ จะมีการทำบุญตักบาตร จากวันแรม 1 ค่ำ เป็นต้นไป ตามประเพณีจะให้หยุดงานอีก 7 วัน เพื่อพักผ่อนในระหว่างนี้ ชาวบ้านจะมาร่วมสนุก โดยการละเล่น เรือมอันเร การเล่นจะเล่นได้ทั้งกลางวันกลางคืน ถ้าเป็นกลางคืนจะมีการจุดไฟให้สว่างและจะเล่นตั้งแต่หัวค่ำจนถึงสว่าง

3.2.2 เรือมกันตรึม เป็นการละเล่นในเขตอีสานใต้ ซึ่งการเล่นกันตรึม จะใช้ "สโกล" หรือกลองกันตรึมมาประกอบวงดนตรี จะมีจังหวะ โฉ๊ะกันตรึม โฉ๊ะตรึม ตรึม การแสดงเรือม จะเป็นการรำประกอบเพลงพื้นบ้านซึ่งมีจังหวะช้าและเร็ว เดิมการเล่น

กันตรึมจะเป็นการร้องเพลงโต้ตอบระหว่างชาย หญิง เกี้ยวพาราสีกัน ในขณะเดียวกัน ก็จะรำไปด้วย ซึ่งทำรำไม่มี แบบแผนที่แน่นอน ต่อมา อาจารย์แก่นจันทร์ นามวัฒน์ อาจารย์ผ่องศรี ทองหล่อ และอาจารย์สุจินต์ ทองหล่อ ได้คิดทำรำขึ้นให้เป็นแบบแผนโดยคัดเลือกเพลงกันตรึมที่มีจังหวะ ช้า เร็วต่างกันมาคิดทำรำประกอบซึ่งใช้แสดงมาจนถึงปัจจุบันนี้

3.2.3 เรือมอ้ายย เป็นการเล่นพื้นบ้าน ที่มีลักษณะเกี้ยวพาราสี ระหว่างหนุ่ม-สาว ซึ่งจะมีการร้องโต้กลอนกัน การแสดงเรือมอ้ายยจะไม่มีแบบแผนที่แน่นอน เป็นการรำให้เข้ากับจังหวะดนตรี และการรำตามเนื้อร้อง ฉะนั้นทำรำส่วนมากจะเป็นท่าที่คอยปกป้องตนเอง คอยปกป้องระวังการหยอกล้อจากฝ่ายชายที่จะมาถูกเนื้อต้องตัว ในขณะที่ชาย-หญิง คู่นี้ออกมารำ ก็จะมีลูกคู่อยู่ด้านหลังที่ยังไม่ได้ออกมารำ ก็จะคอยเชียร์ คอยลุ้นฝ่ายตัวเองการแสดงเรือมอ้ายยจะสลับคู่ขึ้นมาร้องโต้ตอบกันจนครบทุกคู่ ซึ่งแต่ละคู่ก็มีกลอนที่โต้ตอบกันอาจจะเป็นเรื่องเดียวกันหรือแล้วแต่ผู้แสดงจะหาบทกลอน อัน ๆ มาแทรกก็ได้

3.2.4 เรือมกระโปงติงตอง เป็นการรำเลียนแบบท่าทางสัตว์ เพื่อความสนุกสนาน ผู้คิดประดิษฐ์ทำรำขึ้นมาคนแรกคือนายเต็น ตระการดี ซึ่งได้มองเห็นตึกแตนตำข้าว กำลังหยอกล้อเกี้ยวกันระหว่างตัวผู้และตัวเมีย จึงเฝ้าดูท่าทางของตึกแตนตำข้าวและมีความคิดว่า ถ้านำเอาลีลาการเดินของตึกแตนตำข้าวมาแสดงให้คนดูคงจะดี จากนั้นก็ให้คิดท่าทาง และเพลงประกอบ นำออกแสดงหลายที่จนเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายทุกวันนี้ การแต่งกายของเรือมกระโปงติงตอง จะเลียนแบบลักษณะสีของตึกแตนตำข้าว โดยใช้ผ้าสีเขียวตัดเป็นชุดแต่งกายให้คล้ายตึกแตนตำข้าวตัวผู้กับตัวเมีย ส่วนทำรำจะแสดงท่าทางแบบตึกแตนตำข้าว มีการเกี้ยวพาราสี หยอกล้อกัน

3.2.5 เรือมจับกรับ เป็นการรำที่ใช้กรับเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง โดยผู้แสดงจะรำว่า ขับร้องประกอบเสียงกรับและจังหวะ ซึ่งเรียกตามภาษาพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ ว่า "จักตะลือก" เรือมจับกรับมีมาตั้งแต่สมัยที่เมืองสุรินทร์ ยังไม่มีเครื่องรับวิทยุทรานซิสเตอร์แบบใช้แบตเตอรี่ทุกรูปแบบ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, 2526) และจากการสัมภาษณ์ นายปิ่น ดีสม ซึ่งเป็นศิลปินพื้นบ้าน ได้เล่าว่า เรือมจับกรับ เป็นการแสดงออกของชาวบ้าน เมื่อได้ฟังทำนองเพลงก็จะลุกขึ้นแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกร่วมกับทำนองเพลง โดยการกระทบกรับพร้อมกับรำว่าประกอบจังหวะเพลง เรือมจับกรับนี้เดิมผู้แสดงจะเป็นชายล้วน จะรำว่าประกอบในวงกันตรึม ในปัจจุบันได้มีการคิดประดิษฐ์ท่าทางลีลาการ

ร่ายรำขึ้นบางแห่งจะใช้ผู้ชายและผู้หญิงรำคู่กันในลักษณะหยอกล้อ สนุกสนาน มีการแปรแถว เพื่อให้เกิดความสวยงามขึ้น

3.2.6 ระบำ กะลา (เรือมตะลือก) เป็นการเต้นของชาวเขมรที่ใช้กะลามะพร้าวเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง เนื่องจากมีการนำมะพร้าวมาใช้ประโยชน์ในงานพิธีต่าง ๆ ตลอดจนใช้ประกอบอาหาร เดิมการแสดงชุดนี้จะเกิดขึ้นที่ประเทศเขมร เนื่องจากอาจารย์ภาควิชานาฏศิลป์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์ ได้ไปชมการแสดงของเขมรที่อำเภอทวาย เชียง จึงได้นำเอาการแสดงชุดนี้มาปรับปรุงด้านท่ารำ การแต่งกาย และทำนองเพลง แต่ก็ยังคงรักษารูปแบบเดิมไว้

ตอนที่ 2 การนำนาฏศิลป์พื้นบ้านมาสอนในโรงเรียน

1. วิธีสอนนาฏศิลป์ตามแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน

นาฏศิลป์และดนตรีพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตกลุ่มชนที่เกิดขึ้นจากจิตใจมนุษย์ ทุกสิ่งทุกอย่างจึงดูเรียบง่ายไม่ว่าจะเป็นท่วงทำนองรัก โศก หรือ เครื่องขิมจากไร่รูปแบบและยึดถือต่อ ๆ กันมาอย่างจริงจังจึงเป็นการเรียนรู้แบบซึมซับของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า (สมจิตร พ่วงบุตร, 2531) จึงอาจกล่าวได้ว่า นาฏศิลป์พื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้าน อันเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตทั้งปวงของกลุ่มชน ซึ่ง ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2531) กล่าวไว้ว่า

1. เป็นสิ่งที่ได้รับมอมมาจากบรรพบุรุษ ชั่วอายุหนึ่ง ๆ ต่อ ๆ กันมา
2. เป็นอมตะหรือเป็นสิ่งที่ไม่ตาย
3. ไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้คิดประดิษฐ์หรือผู้แต่ง
4. รับสืบทอดกันมาด้วยการบอกเล่า
5. รักษาไว้ด้วยการจดจำหรือปฏิบัติกันต่อมา มากกว่าจะรักษาไว้ด้วยการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

การสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านตามแบบภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า มีวิธีการถ่ายทอดกันโดยใช้ปากต่อปากหรือการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา โดยมีการสอนกันในครอบครัวหรือในชุมชน (เครือจิต บุณนาค, 2534) เช่น นายปิ่น ดีสม ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นศิลปิน

แห่งชาติ ด้านการละเล่นพื้นบ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2528 ท่านได้ถ่ายทอดความรู้ด้านนาฏศิลป์ และดนตรีพื้นบ้านให้แก่ลูกศิษย์และคนในครอบครัว คือ นายสุรียา ตีสัม และนายโมษิต ตีสัม ซึ่งเป็นนักดนตรีที่มีฝีมือของบ้านดงมัน ด้วยการบอกให้ปฏิบัติตามแบบ นอกจากนี้ได้มีการ ถ่ายทอดให้แก่บรรดาเยาวชนและชาวบ้านซึ่งให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ได้มาเรียนและ ฝึกซ้อมสม่ำเสมอ การแสดงพื้นบ้านของบ้านดงมันจึงได้รับความนิยมอย่างมากและได้ออกแสดง บ่อยครั้ง โดยมีการแสดงทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดเป็นประจำ นอกจากนี้ก็จะมี การฝึกซ้อม การแสดงพื้นบ้าน เนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานช้าง งานต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองและ งานแสดงทั่ว ๆ ไป ซึ่งมีการถ่ายทอดนาฏศิลป์พื้นบ้าน โดยกลุ่มศิลปินพื้นบ้านเป็นผู้สอนและ ฝึกให้ กล่าวได้ว่า การสอนนาฏศิลป์ของกลุ่มศิลปินพื้นบ้านนี้ แสดงออกถึงความเชี่ยวชาญ ของผู้สอนโดยวิธีสอนจะเน้นการบอกเล่า (อธิบาย) และให้ปฏิบัติตาม ไม่มีการบันทึกเป็น ลายลักษณ์อักษร แต่ใช้การจดจำการสอนไม่มีชั้นเรียน ระดับผู้เรียน หรือ เวลาเรียน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับโอกาสและเวลาระหว่างผู้เรียนและผู้สอน

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน เกี่ยวกับการ ถ่ายทอดการสอน ซึ่งมีลักษณะที่น่าสนใจ ดังนี้

ผ่องศรี ทองหล่อ (สัมภาษณ์วันที่ 20 เมษายน 2538) ศิลปินพื้นบ้าน จังหวัด สุรินทร์ได้คิดประดิษฐ์ท่ารำ เรือมกันตรึมขึ้นให้เป็นแบบแผน ได้กล่าวถึงวิธีสอนว่า การสอนยัง คงยึดหลักการสอนแบบโบราณคือ การเรียนรู้โดยการปฏิบัติตาม ไม่ได้ยึดหลักการสอนเหมือน ปัจจุบัน เวลาจะสอนก็จะบอกหรือดูความเรียบร้อยของผู้เรียน แล้วเริ่มสอนได้เลย โดยจะ รำให้ดูเป็นตัวอย่างให้ผู้เรียนรำตาม เมื่อรำได้แล้วจึงให้ฝึกรำประกอบเพลง และให้ฝึกด้วย ตัวเองจนถูกต้อง ส่วนการประเมินผลก็คือให้ผู้เรียนรำให้ดูอีกครั้งและสังเกตว่ารำได้หรือไม่ ถ้ายังไม่ถูกต้องก็จะให้คำแนะนำเพิ่มเติม แล้วให้ฝึกอีกครั้ง

แจ่มจันทร์ นามวัฒน์ และสุจินต์ ทองหล่อ (สัมภาษณ์วันที่ 22 เมษายน 2538) ได้กล่าวถึงการสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านเป็นแนวเดียวกันว่า วิธีสอนจะเน้นการปฏิบัติเป็นหลักคือ ต้องปฏิบัติจนสามารถรำได้ถูกต้อง แต่การสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านจะมีเทคนิคการสอน ที่แตกต่าง จากนาฏศิลป์ไทย คือ ท่ารำของนาฏศิลป์พื้นบ้าน มีที่มาจากท่าฟ้อนรำที่อีสาน แล้วแต่ผู้รำจะ คิดขึ้นมา บางท่ามีความหมาย บางท่าไม่มีความหมาย นอกจากความสนุกสนานและ สร้างบรรยากาศให้ผู้ชม ท่าฟ้อนรำส่วนมากจะเป็นท่าเลียนแบบคน ลัทธิ และธรรมชาติ ที่อยู่

ใกล้ตัว แล้วนำเอาท่าทางเหล่านั้นมาประดิษฐ์เป็นท่ารำ ดังนั้นการสอนจึงจำเป็นต้องยึดแบบดั้งเดิมไว้ เพื่อให้คงความเป็นนาฏศิลป์ของชาวบ้าน การสอนจะเน้นความแตกต่างในเรื่องการจับมือ การตั้งวง การยกเท้า และการเตะขา

ปิ่น ดีสม (สัมภาษณ์วันที่ 23 เมษายน 2538) ศิลปินพื้นบ้านของ จังหวัด สุรินทร์ได้กล่าวถึง การสอนดนตรีพื้นบ้านและนาฏศิลป์พื้นบ้านว่า การสอนจะเป็นการบอกและทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้ผู้เรียนจดจำเอา ไม่มีขั้นตอนที่ย่างยากผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยการสังเกต จดจำ และปฏิบัติตาม เมื่อสามารถปฏิบัติได้แล้ว ก็จะให้ฝึกซ้อมจนเกิดความชำนาญ ไม่มีการจดหรือบันทึกไว้

ชวนชอบ บุญแสน (สัมภาษณ์วันที่ 26 เมษายน 2538) เป็นผู้สอนเรือบกระโปงปดิงตอง ซึ่งได้ถ่ายทอดการแสดงนี้จนเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ได้กล่าวถึงการสอนว่า การรำเรือบกระโปงปดิงตอง เป็นการเลียนแบบท่าทางของต๊กแตนตำข้าว ดังนั้นท่าทางทุกอย่างที่แสดงจะต้องพยายามทำให้ดูเหมือนต๊กแตนตำข้าวให้มากที่สุด การสอนก็จะเริ่มจากการทำท่าทางให้ดูเป็นตัวอย่าง เช่น การเดิน ก็จะเริ่มจากการยื่นให้เข้าอยู่ชิดกัน ส่วนปลายเท้า ให้แยกออก ทำตัวแอ่น ยกมือทั้งสองขึ้นแล้วงอข้อศอกเล็กน้อย ให้มืออยู่ระดับหน้าผากแล้วเดิน โดยตีตเท้า เหมือนเท้าของต๊กแตน หลังจากที่สาธิตการปฏิบัติแล้ว ก็จะเริ่มให้ผู้เรียนปฏิบัติจนกว่าจะถูกต้องและคอยแนะนำตลอดเวลา

รุ่งโรจน์ นิวัฒน์บรรหาร (สัมภาษณ์วันที่ 27 เมษายน 2538) เป็นผู้ที่มีความสนใจนาฏศิลป์พื้นบ้านมาก ท่านได้ใช้เวลาในการฝึกซ้อมและศึกษาการรำต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ ตลอดจนไปแสดงร่วมกับศูนย์วัฒนธรรม เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีวิธีการสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านเช่นเดียวกับทุกท่าน ที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ หลักสำคัญที่สุด ของการสอน จะ เน้นการปฏิบัติเป็นสำคัญ

กล่าวได้ว่า ลักษณะของการสอนตามรูปแบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นวิธีสอนที่เรียบง่าย อาศัยการบอกเล่า จดจำและทำตามแบบลักษณะการสอนแบบนี้ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ปัจจุบันได้มีความพยายามที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาถ่ายทอดในโรงเรียนในด้านอาชีพ ศิลปวัฒนธรรมบ้าง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ก็ยังมีน้อยมาก ดังนั้น ทุกฝ่ายควรจะทำให้ความสนใจสนับสนุน ค้นคว้า วิจัยโดยศึกษาข้อมูลและวิธีการสอนตามภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อจะได้เก็บบันทึกไว้ให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป

2. แนวการสอนนาฏศิลป์ในโรงเรียน

เนื่องจากนาฏศิลป์เป็นวิชาที่ต้องใช้ดนตรีประกอบ จึงจะทำให้เกิดสุนทรียภาพอย่างชัดเจน หลักสูตรประถมศึกษาจึงจัดสองวิชานี้รวมเข้าด้วยกันเป็นวิชา ดนตรีและนาฏศิลป์ วิชาดนตรีนาฏศิลป์นอกจากจะช่วยสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่เด็กแล้วยังช่วยพัฒนาเด็กในด้านต่าง ๆ อันได้แก่ ร่างกาย สติปัญญา สังคม บุคลิกภาพ และเจตคติ อย่างไรก็ตาม ดนตรีและนาฏศิลป์สามารถพัฒนาเด็กให้สัมฤทธิ์ผลได้ดังกล่าว หรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งคือวิธีสอน

อมรา กล้าเจริญ (2535) ได้กล่าวถึง การสอนดนตรีและนาฏศิลป์ ในระดับประถมศึกษา ไว้ว่าเอกลักษณ์ของวิชาดนตรีและนาฏศิลป์เป็นวิชาทักษะมีการฝึกฝนที่ถูกต้องแบบฝึกผู้เรียนให้มีความสนใจในการฝึกตนเอง ดังนั้นในการวางรากฐานของการสอนวิชานี้ ผู้สอนวิชานี้จะต้องรู้จักเลือกวิธีสอนในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างค่านิยม และเกิดสุนทรียะกับผู้เรียน ดังนั้น จึงมีขั้นตอนในการสอนตามลำดับดังนี้

2.1 ศึกษาหลักสูตรวิชาดนตรี-นาฏศิลป์

การเรียนการสอน ดนตรี-นาฏศิลป์ เป็นส่วนหนึ่งที่จัดไว้ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งกำหนดไว้ในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2533) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยในการสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีแก่ผู้เรียน ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาด้านอารมณ์ สังคม และบุคลิกภาพของผู้เรียนดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องเน้นปฏิบัติจริง และเพื่อสนองจุดหมายดังกล่าว หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) จึงได้กำหนดเนื้อหากิจกรรมวิชาดนตรี-นาฏศิลป์ ไว้ 3 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมเน้นจังหวะ กิจกรรมการฟังและการร้องเพลง และกิจกรรมนาฏศิลป์ ซึ่งกิจกรรมทั้ง 3 นี้ ควรจะสอนไปพร้อม ๆ กัน เช่น เมื่อสอนเพลงเด็กจะต้องรู้ ตั้งแต่การจับจังหวะ ร้องเพลงตามจังหวะได้ สามารถแยกชนิดของเพลงได้ และใช้ท่าทาง ประกอบเพลงได้ ไม่ควรแยกสอนทีละกลุ่ม จะทำให้ผู้เรียนไม่เกิดความสนุกสนานในบทเรียนเท่าที่ควร แต่จะเน้นกิจกรรมใดมากหรือน้อยกว่ากันจะต้องพิจารณาจากแผนการสอนนั้น ๆ

2.2 ศึกษาแนวการสอนวิชาดนตรี-นาฏศิลป์

การเรียนการสอนวิชาดนตรี-นาฏศิลป์ ในโรงเรียนประถมศึกษาในปัจจุบัน นับว่ามีความสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากวิชาดนตรี-นาฏศิลป์ เป็นวิชาที่ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออก

ด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นการเสริมสร้าง ลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่เด็กและช่วยพัฒนาการ
 ด้านต่าง ๆ การใช้วิธีการสอนที่ถูกต้องจึงเป็นวิธีหนึ่ง ซึ่งจะช่วยทำให้การเรียนการสอนวิชานี้
 ประสบผลสำเร็จ แนวการสอนวิชาดนตรี-นาฏศิลป์นั้น ได้มีผู้เสนอแนะแนวทางที่น่าสนใจ ดังนี้

อารมณ์ มนตรีศาสตร์ (2530) กล่าวถึง แนวการสอนวิชาดนตรี-นาฏศิลป์ ตาม
 หลักสูตรประถมศึกษา 2521 ไว้ว่า

1. ให้เด็กได้ปฏิบัติก่อนแล้วจึงสรุปเป็นทฤษฎี
2. สอนให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์
3. นำกิจกรรมดนตรีทุกด้านมาผสมผสานกันในการสอนแต่ละครั้ง
4. สอนให้เชื่อมโยงกับวิชาอื่น
5. สอนโดยเน้นลักษณะนิสัย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2525) ได้สรุปแนวการสอน วิชาดนตรี -
 นาฏศิลป์ ไว้ดังนี้

1. สอนตามลำดับขั้น เช่น
  - 1.1 สนทนาเพื่อสร้างความเข้าใจในกิจกรรมที่จะเรียน
  - 1.2 ใช้คำถามเพื่อให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น
  - 1.3 ให้แสดงโดยเสรี
  - 1.4 ฝึกจังหวะของเพลงที่จะฝึกปฏิบัติ
  - 1.5 สาธิตกิจกรรมที่ถูกต้อง โดยครูนำทีละตอน ทีละวรรคให้นักเรียนฝึกตาม
  - 1.6 ปฏิบัติตามเป็นวรรคเป็นตอน
  - 1.7 ปฏิบัติผลัดเปลี่ยนกันเป็นกลุ่ม
  - 1.8 ทบทวน

ทิศนา แคมมณี (2526) ได้เสนอวิธีสอนดนตรีและนาฏศิลป์ ไว้ดังนี้

1. ครูควรเน้นหนักในแง่ความเข้าใจศิลปะการดนตรีและนาฏศิลป์อันเป็นวัฒนธรรม
 ของชาติสืบต่อไปมิได้มุ่งให้เป็นถึงขั้นศิลปิน

2. ในการสอนครูควรเน้นให้นักเรียนได้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน และนำไป
ใช้ในชีวิตประจำวันให้มากที่สุด

3. ถ้าเป็นไปได้ครูควรจัดชุมนุมดนตรีและนาฏศิลป์ขึ้น เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้
ทางด้านนี้

4. ครูควรปลูกฝังคุณสมบัติต่าง ๆ ให้นักเรียนด้วย เช่น การยอมรับความสามารถ
ของผู้อื่น การแสดงออก การปรับปรุงอารมณ์และบุคลิกภาพของตน เป็นต้น

คุณหญิง บริพัตร ณ อยุธยา (2520) ได้เสนอแนวการจัดการเรียนการสอนวิชาดนตรี
และนาฏศิลป์ไว้ดังนี้

ก. เจตคติของครูซึ่งไปมุ่งมันสอนให้เด็กทุกคนสามารถทำเทียมกันหมดหรือเก่งได้
เท่าครู

ข. วิธีสอนอันคำนึงถึงวัยและความสามารถของแต่ละคน

ค. วิธีสอนซึ่งมีขั้นตอนชัดเจน

ง. วิธีสอนซึ่งอาศัยความรู้ ความเข้าใจเป็นรากฐาน

จ. วิธีสอนแนวใหม่ซึ่งมุ่งการปลูกทักษะพื้นฐานเป็นหลัก วิธีสอนการสอนตามแนวใหม่

ที่สำคัญ คือ

1. วิธีพื้นฐาน โดยอาศัยความเข้าใจ

2. วิธีสอนซึ่งช่วยฝึกฝนให้มีความคิดสร้างสรรค์

3. วิธีการสอนผสมผสานเนื้อหาทุกด้านของดนตรี นาฏศิลป์

4. วิธีการสอนให้เชื่อมโยงกับวิชาอื่น

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2522) ได้เสนอแนะ แนวการจัดการเรียน
การสอนดนตรีและนาฏศิลป์ มีใจความว่า

หลักสูตรประถมศึกษา 2521 ต้องการให้เด็กได้มีโอกาสแสดงออก และมีส่วนร่วม
ให้กิจกรรมให้มากและในเวลาเดียวกันก็สร้างเสริมความรู้และทักษะพื้นฐานทางดนตรี และ
นาฏศิลป์ จึงควรสอนด้วยการสาธิตและปฏิบัติจริงให้มาก

1. การสาธิต ใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์หรือแบบแผน เช่น

- 1.1 การทำจังหวะที่กำหนดให้
- 1.2 การใช้เสียงร้องเพลงที่ถูกต้อง
- 1.3 การทำท่าทางตามแบบนาฏศิลป์
- 1.4 การใช้อุปกรณ์เครื่องเคาะจังหวะต่าง ๆ

การสาธิตอาจใช้วิธีการ ดังนี้ คือ

1. ครูสาธิตซ้ำ ๆ ที่ละวรรคทีละตอนหรือทีละท่ารำ
2. สาธิตสิ่งที่ใกล้และง่าย ๆ
3. พยายามสาธิตของยากให้ดูเป็นของง่ายเพื่อให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก

2. การปฏิบัติจริง ดนตรีและนาฏศิลป์เป็นแขนงหนึ่งของกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

ซึ่งเน้นเกี่ยวกับกิจกรรม ดังนั้นจึงต้องปฏิบัติจริงให้มาก จึงจะเกิดพฤติกรรมต่าง ๆ กับเด็กได้ การฝึกปฏิบัติจริงนั้นเพื่อให้เกิด

1. การฝึกร้องเพลงและการเคลื่อนไหวที่ถูกต้อง
2. การฝึกจังหวะต่าง ๆ
3. การฝึกมารยาท การฟังต่าง ๆ
4. การฝึกเกี่ยวกับนาฏศิลป์

3. การทำงานเป็นกลุ่ม ส่วนใหญ่จะเป็นการฝึกปฏิบัติแต่เป็นการปฏิบัติเป็นกลุ่มย่อย

แต่ละกลุ่มย่อย หรือการสัมพันธ์ของกลุ่มย่อย เช่น

1. กลุ่มทำจังหวะ
2. กลุ่มร้องเพลง
3. กลุ่มทำท่าทางประกอบ

อมรา กล้าเจริญ (2535) ได้เสนอแนวทางการสอน ในชั้นกิจกรรมการสอนรำไว้ดังนี้

1. ชั้นกำหนดบทเรียน

ครูต้องทราบข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน โดยเฉพาะประวัติความเป็นมาของรำที่จะสอน การจำหรือรู้แต่เพียงท่าทาง เพื่อฝึกหัดนาฏศิลป์นั้นถือว่ายังไม่เพียงพอ สิ่ง que ผู้เรียนจะต้องรู้เป็นช่วงแรกเป็นการนำเข้าสู่บทเรียน นาฏศิลป์หรือศึกษาระบำนุชนั้น คือ

- 1.1 ชื่อของบทเรียน (ชุดระบำที่จะสอน)
- 1.2 ทำนองเพลง
- 1.3 ชนิดของ เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบรำ
- 1.4 ความเป็นมาของบทระบำที่จะสอน ถ้าเป็นพื้นเมืองควรระบุถิ่นฐานเดิมด้วย
- 1.5 นักเรียนต้องเข้าใจลักษณะของเนื้อเพลงทั้งในด้านการประชาสัมพันธ์ และ

ความหมาย

2. ชั้นศึกษาเพลง

การสอนรำนั้น ก่อนที่นักเรียนจะรำ ครูควรจะต้องสอนให้รู้จักบทเพลงก่อน คือ

2.1 ฟังทำนองเพลง และจังหวะของเพลง โดยวิธี

- ครูร้องให้ฟังพร้อมเคาะจังหวะ
- เป็ด แถบบันทึกเสียง

2.2 นักเรียนร้องตามพร้อมเคาะจังหวะตาม

2.3 นักเรียนร้องเอง-เคาะจังหวะเอง

3. ชั้นสอนปฏิบัติรำ

3.1 เตรียมปฏิบัติรำ ถ้ามีอุปกรณ์การแสดงจะต้องใช้ประกอบการแนะนำวิธีใช้ หรือวิธีถือ เช่น พัด ผ้า โคม หรืออาวุธ

3.2 ปฏิบัติรำ

- วางท่าทางประกอบเพลง โดยครูเป็นผู้นำ และให้นักเรียนปฏิบัติตามทีละขั้นตอน ตามประโยคของเพลงที่ฝึกไว้
- วางรูปแบบของการแปรแถวให้เหมาะสมกับระบำ และระดับชั้นของนักเรียน
- ในการดำเนินการสอนครูควรเป็นนักสังเกตที่ดี ให้กำลังใจ และแก้ไขแนะนำ ตลอดเวลาในการดำเนินการสอน
- การสาธิตของครู การรำนำของครูผู้สอนจะต้องกระทำซ้ำ ๆ เพื่อให้ นักเรียน ได้ปฏิบัติตามด้วยความมั่นใจ

- ให้นักเรียนลองปฏิบัติเอง โดยร่ำพร่วมกันทั้งหมด แล้วจึงแบ่งกลุ่มโดยเลือกผู้นำ ที่เห็นว่าเหมาะสมนำหน้าหรือผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำกลุ่ม แล้วแต่ละพิจารณาความเหมาะสมเพื่อเป็นกำลังใจและสนับสนุนฝึกให้นักเรียนกล้าเป็นผู้นำ

สรุปได้ว่าการสอนดนตรีและนาฏศิลป์ ผู้สอนเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจะต้องพยายามจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทาง ดนตรีและนาฏศิลป์ให้เด็กได้สัมผัสทดลอง และปฏิบัติ ทั้งนี้ต้องเน้นให้ผู้เรียน รู้ และสามารถพัฒนาตนเองได้ทั้งด้านร่างกายสติปัญญา อารมณ์ สังคม บุคลิกภาพและลักษณะนิสัย อันจะส่งผลให้เป็นเยาวชนที่ดีของชาติต่อไป

2.3 ศึกษาสื่อการเรียนของวิชาดนตรีและนาฏศิลป์

การสอน ดนตรีและนาฏศิลป์ ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ต้องการให้ผู้เรียนมีโอกาสและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกคน ฉะนั้นสื่อการเรียนประเภทเครื่องเคาะจังหวะจึงมีความสำคัญมากนอกจากนั้น การให้ประสบการณ์และความรู้ในการ ดนตรีและนาฏศิลป์ ก็มีความสำคัญเช่นกัน ดังนั้นสื่อการเรียนที่โรงเรียนควรมี คือ

1. สื่อการเรียนที่ใช้เป็นเอกสารประกอบการสอน แผนการสอนรวมอยู่ในแผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

2. สื่อการเรียนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์

2.1 เครื่องเคาะจังหวะแบบมาตรฐานต่าง ๆ 1 ชุด ประกอบด้วยกรับ ฉิ่ง รำมะนา กลอง เหล็กสามเหลี่ยม โทณ โหม่งเล็ก กระทบวนร้อย ช้อง

2.2 เครื่องเคาะจังหวะ ที่สามารถประดิษฐ์ขึ้นใช้เองได้จากวัสดุเหลือใช้หรือวัสดุท้องถิ่น ให้ออกกับจำนวนผู้เรียน เช่น กระทบวนร้อย ลูกแขก กระป๋อง ท่อนกระบอกไม้ไผ่

2.3 รูปภาพการแสดงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่จะเรียน

2.4 รูปภาพเครื่องดนตรีไทย และเครื่องดนตรีพื้นเมือง

2.5 เทปเพลงหรือแผ่นเสียง

2.6 เครื่องบันทึกเสียง หรือเครื่องเล่นจานเสียง

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2521)

นอกจากนั้น อมรา กล้าเจริญ (2535) ก็ได้กล่าวถึงเรื่องการสอนดนตรีและนาฏศิลป์ว่าสื่อการเรียนรู้มีความสำคัญมากต่อการเรียนรู้ของเด็ก เพราะหลักสูตรประถมศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออก ดังนั้น จึงกำหนดสื่อการเรียนรู้ได้หลายประเภท ดังนี้

1. สื่อการเรียนรู้ที่เป็นเอกสาร เช่น แผนการสอน คู่มือครู
2. สื่อการเรียนรู้ประเภทวัสดุอุปกรณ์ เช่น เครื่องเคาะจังหวะต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ กรับ ฉิ่ง กลอง กระทบวนน้อย ฆ้อง ฯลฯ
3. รูปภาพการแสดงต่าง ๆ รูปภาพเครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีสากล
4. แผนภูมิเพลง
5. เครื่องดนตรีไทย เครื่องดนตรีสากล
6. เทปเพลงหรือแผ่นเสียง เครื่องบันทึกเสียง

สื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ เหล่านี้บางอย่างมีราคาค่อนข้างแพง โรงเรียนอาจจะจัดหาไม่ได้ทั้งหมด ผู้สอนควรจะได้เลือกเฉพาะสิ่งที่พอจะหาได้ ราคาถูก และเป็นสื่อการเรียนรู้จำเป็นต้องให้เด็กใช้ตลอดเวลา อาจใช้วิธีการดัดแปลง โดยประดิษฐ์ขึ้นใช้เองจากวัสดุเหลือใช้ หรือวัสดุที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น กระทบวนร้อยทำด้วยฝาเบียร์ ลูกแซก กระป๋อง ท่อนกระบอกไม้ไผ่

2.4 ศึกษาการประเมินผล ดนตรีและนาฏศิลป์

ครูจะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงการวัดและประเมินผลวิชา ดนตรีและนาฏศิลป์ เพื่อจะได้สามารถวัดและประเมินผลได้ถูกต้องตาม กิจกรรมการสอน ซึ่งมีวิธีการดังนี้

2.4.1 วิธีการประเมินผล การประเมินผลในขั้นนี้ใช้การประเมินผลทุกครั้งที่ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในแผนการสอนย่อยแต่ละแผนแล้ว เพื่อที่จะดูว่า นักเรียนมีผลการเรียนในแต่ละเรื่อง แต่ละกิจกรรมนั้นอย่างไร และสมควรจะปรับปรุงตรงไหน การเรียนดนตรีและนาฏศิลป์จะต้องอาศัยความถนัดและความสนใจของเด็กเป็นหลักในการสอน ฉะนั้นผลของการประเมินย่อยต่าง ๆ ถ้าเด็กมีความสนใจน้อยและมีความถนัดน้อย ย่อมต้องอาศัยเวลาและการช่วยเหลือมากกว่าเด็กที่มีความถนัดและความสนใจอยู่แล้วในด้านทักษะพื้นฐาน แต่ในด้านคุณลักษณะบางอย่างที่เป็นนิสัยเด็กอาจแสดงออกได้เท่าเทียมกัน ฉะนั้นสิ่งที่ครูจะยึดไว้

เป็นหลักในการประเมินผลก็คือ จุดประสงค์ของหลักสูตร และเอาจุดประสงค์ย่อยในแผนการสอนมาเป็นเกณฑ์ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2523)

2.4.2 เทคนิคการประเมินผล ในการประเมินผล ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 กรมวิชาการ ได้เสนอแนะเทคนิคการประเมินผลไว้ 4 ประการ คือ

2.4.2.1 การสังเกตโดยตรง

2.4.2.2 การสัมภาษณ์

2.4.2.3 การตรวจผลงาน

2.4.2.4 การทดสอบ

2.4.3 เครื่องมือในการประเมินผล ดนตรีและนาฏศิลป์ ลักษณะเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล ดนตรีและนาฏศิลป์ มักจะใช้แบบสำรวจรายการเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นเครื่องมือที่ใช้ประกอบการสังเกต และวัดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติ เครื่องมือประเภทนี้จะประกอบด้วยรายการต้องสังเกต การวัดผลจะดูว่านักเรียนมีพฤติกรรมตามรายการที่กำหนดไว้หรือไม่ ถ้ามีพฤติกรรมดังกล่าวจึงจะ "ผ่าน" การประเมินในช่อง "ผลการประเมิน" เป็นต้น (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2523)

วิญญู ทวีพระประภา (2527) ได้เสนอแนวคิดในการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาดนตรีไว้ดังนี้ การประเมินผลการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามพัฒนาการทางด้านดนตรีของผู้เรียน โดยยึดพฤติกรรมด้านความรู้ความเข้าใจด้านทักษะและด้านความรู้สึกเป็นสาระที่จะทำการประเมิน ซึ่งทางด้านดนตรี ได้แก่ พฤติกรรมทางด้านโครงสร้างของดนตรี ทักษะทางดนตรี และวรรณคดีดนตรี การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพนิยมเอาจุดประสงค์ของการสอนมาแยกให้เป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม แล้วทำการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนตามจุดประสงค์นั้น ๆ โดยใช้วิธีการประเมินผลแบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสม วิธีการที่ใช้ในการประเมินผลการเรียนดนตรีคือ การสังเกตการร่วมกิจกรรมของนักเรียน การทดสอบการปฏิบัติของนักเรียนเป็นรายบุคคล การทดสอบการปฏิบัติของนักเรียนเป็นกลุ่ม การสัมภาษณ์และการใช้แบบทดสอบ การเลือกวิธีการใดขึ้นอยู่กับลักษณะของเนื้อหาวิชา การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ ตลอดจนวิธีสอน ทั้งนี้ โดยมีจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเป็นตัวกำหนดสาระในการประเมิน

อรวรรณ บรรจงศิลป์ (2520) ได้กล่าวถึง การประเมินผลการเรียนการสอน ดนตรีไว้ว่า การประเมินความก้าวหน้าทางดนตรีของเด็ก ครูควรประเมินความก้าวหน้าทั้ง ด้าน ทักษะ และมโนทัศน์ และควรประเมินตามไปเรื่อย ๆ เพื่อจะได้ทราบถึงสัมฤทธิ์ผลของเด็กในแต่ละชั้น อันจะช่วยงานโครงการสอนสำหรับบทเรียนต่อไป การวัดผลในวิชาดนตรีมีปัญหาบางอย่าง เนื่องจากพฤติกรรมที่บอกไว้นั้น เป็นภาคปฏิบัติทางดนตรีหรือการตอบสนอง ดนตรีทางร่างกาย ด้วยเหตุนี้การประเมินผลทักษะทางดนตรีของเด็กจึงเสียเวลามากเพราะ ต้องทดสอบเป็นรายบุคคล ส่วนการวัดมโนทัศน์ทางดนตรีของเด็ก หรือฟังเสียงตบมือ แล้วให้ เขาโยงสิ่งที่ได้ยินกับคำตอบที่เหมาะสมในข้อสอบ ซึ่งการวัดผลแบบนี้ อาจจัดทดสอบทั้งชั้น ได้ โดยใช้เวลาเพียงครั้งเดียว

3. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านและวิธีการสอนแบบชาวบ้านมาสู่โรงเรียน

ภูมิปัญญาชาวบ้านนับเป็นแหล่งความรู้ในท้องถิ่น ที่อยู่ใกล้ชิดกับโรงเรียนมากที่สุด และเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตและมีการ สืบทอดต่อมา การนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนจึงเป็นสิ่งที่มีความค่า อย่างยิ่ง เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา ซึ่ง สอดคล้องกับหลักการของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) นักการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานทางการศึกษา ได้เสนอ แนวทาง ในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาสู่โรงเรียน ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้เสนอแนะ แนวทาง ในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนไว้ว่า ในการสอนอาชีพให้แก่นักเรียน ถ้าเราสามารถเชื่อมโยงแนวคิด กระบวนการและหลักการ ปฏิบัติต่าง ๆ ของปราชญ์ชาวบ้านมาสู่กระบวนการเรียนของนักเรียนก็จะเกิดประโยชน์ต่อ การพัฒนาตนเองของนักเรียน การแก้ปัญหาชุมชน และอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิต ของนักเรียนอย่างแท้จริง โดยกำหนดแนวทางให้โรงเรียนดำเนินกิจกรรมดังนี้

1. สำรวจ ค้นคว้า แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน และคัดเลือกส่วนที่สามารถนำมาใช้เป็นเนื้อหา จัดการเรียนการสอน หรือใช้ตัวบุคคลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากร
2. ติดต่อวิทยากรเพื่อขอความสนับสนุน
3. กำหนดแผนปฏิบัติงาน ปฏิบัติการทำงาน ค่าตอบแทนที่จะให้แก่วิทยากร จัดทำข้อตกลง หรือกฎระเบียบการปฏิบัติที่ชัดเจนร่วมกับวิทยากร
4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยตามข้อตกลงในข้อ 3 ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งในรูปแบบการสอนในชั้นเรียนหรือส่งนักเรียน ไปฝึกปฏิบัติงานกับปราชญ์ชาวบ้าน
5. ติดตามสนับสนุนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน
6. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติงาน ยกย่อง เชิดชูเกียรติ ประกาศเกียรติคุณ ปราชญ์ชาวบ้านที่สนับสนุน โรงเรียนจนเกิดผลดี

จากการสัมมนาของนิสิต ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534) เรื่อง " ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยพัฒนาการประถมศึกษาอย่างไร " สรุปได้ว่าวิธีนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในโรงเรียนควรปฏิบัติดังนี้

1. กำหนดนโยบายและแผนการปฏิบัติงานของ โรงเรียนที่มีต่อการสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เช่น การทำแผนปฏิบัติงาน กำหนดเวลา กำหนดงบประมาณ บุคลากร และสถานที่ที่จะดำเนินงาน
2. การปรับหลักสูตรให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ได้ รวมทั้งมีแนวทางการประเมินผลที่ชัดเจน และต้องคำนึงถึงการนำความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน
3. การจัดเวลาสำหรับวิทยากร ที่จะมาให้ความรู้และเวลาของโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกัน
4. การนำภูมิปัญญามาใช้ต้องคำนึงถึงสภาพท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น
5. การสำรวจความต้องการของผู้เรียน เพื่อนำภูมิปัญญา มาใช้ให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน และจะได้จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย และระดับความสามารถของผู้เรียน

6. การสำรวจแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นตัววิทยากรและสื่อ/อุปกรณ์ที่จะนำมาใช้
7. การสำรวจถึงความพร้อมของสถานที่ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของภูมิปัญญา นั้น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นในโรงเรียนหรือสถานที่ประกอบอาชีพในชุมชนก็ได้

จากการสัมภาษณ์เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านมิดิจรัสแสงต่อการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา ของนิสิตภาคบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2534 ได้กล่าวถึง เนื้อหาสาระที่ควรนำไปศึกษาได้แก่

1. หลักการและความเชื่อบางอย่างที่มีเหตุผลและมีการสะสม ถ่ายทอดกันมาของชาวบ้าน
2. ประวัติความเป็นมาและพัฒนาของภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่ละเรื่อง
3. แหล่งทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ ประเภทของวัตถุประสงค์ เทคนิคในการเลือก การออกแบบต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีเนื้อหาที่ควรนำไปศึกษาเพิ่มเติมอีก ได้แก่

1. ภูมิปัญญาไทยพื้นบ้าน
2. ประวัตินักคิดสำคัญในท้องถิ่น
3. ผลงาน และความสำเร็จของงานที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น
4. วรรณกรรมสำคัญ ๆ ของแต่ละท้องถิ่น
5. กระบวนการพัฒนาการของภูมิปัญญาแต่ละส่วน

วิธีการจัดการเรียนการสอน ได้แก่

1. การนำวิทยากรชาวบ้านมาถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน
2. การนำนักเรียนไปศึกษาดูงานในชุมชนกับชาวบ้าน
3. ครูควรปรับเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับท้องถิ่น
4. ครูผู้สอนน่าจะมีการบันทึกรายละเอียดในการนำนักเรียนไปศึกษาหรือปฏิบัติในแต่ละเรื่องพร้อมจัดพิมพ์เพื่อเก็บรักษาไว้และเผยแพร่ต่อไป

5. ครูผู้สอนได้มีโอกาสจัดทำหลักสูตร ในส่วนของการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

6. ให้แต่ละท้องถิ่นศึกษาและนำความรู้ของท้องถิ่นมาใช้ ไม่ควรเป็นท้องถิ่นอื่น

7. เน้นให้นักเรียนค้นคว้าภูมิปัญญาเอง

จากแนวคิดข้างต้นที่กล่าวมาข้างมี นักวิชาการ นักการศึกษา ได้เสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาสู่โรงเรียน ดังนี้

รัตนะ บัวสนธิ (2536) ได้เสนอแนวทางไว้ดังนี้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน แบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ในกรณีนี้บทบาทการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ภายใต้การกระทำของครู ซึ่งเป็นไปตามลักษณะของกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นั่นคือครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่น ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้กำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว

2. ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งมีหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียน ครูเป็นผู้ดูแลสนับสนุนอยู่วงนอกเท่านั้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาเงื่อนไขความเหมาะสมในเรื่องเวลา และความสะดวกของปราชญ์ชาวบ้านด้วย เนื่องจากครูเป็นบุคคลสำคัญในการนำภูมิปัญญามาสู่โรงเรียน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเข้าใจ และมีความรู้เรื่องภูมิปัญญา เพื่อจะนำมาใช้ให้เหมาะสม

ศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สายหุ (2528) ได้ให้ความเห็นไว้ดังนี้

1. ผู้สอนต้องกระจ่างในความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ตนต้องการนำมาใช้
2. ผู้สอนต้องหาความรู้และความเข้าใจในภูมิปัญญานั้น ๆ ให้แน่ใจก่อนนำมาสอน
3. ผู้สอนอาจไม่ต้องสอนภูมิปัญญา ที่ยังใช้ปฏิบัติจริงอยู่ในชีวิตชุมชนของผู้เรียน เพียงแต่ไม่ลบล้าง หรือตำหนิว่าไม่มีประโยชน์ อย่างความรู้แผนใหม่ที่ให้ในโรงเรียน ส่วนภูมิปัญญาในเรื่องเก่าที่พ้นสมัยไร้ประโยชน์ใช้สอยจริงแล้วหากจะสอนให้รู้ว่า มรดกวัฒนธรรมของชุมชนคงต้องมีกลวิธีที่จูงใจหลายอย่าง

4. วิธีสอนความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน แก่ผู้ที่ไม่รู้ตัวเองแล้วคงต้องสอนด้วยสถานการณ์จริงให้เห็นประโยชน์ที่ภูมิปัญญานั้นแก้ปัญหาและสนองความต้องการได้จริง

สรุปได้ว่าการนำภูมิปัญญาชาวบ้านและวิธีสอนตามแบบชาวบ้านมาสู่โรงเรียนนั้นนับว่าเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น และคงไว้ซึ่งมรดกอันล้ำค่าทางปัญญาที่บรรพบุรุษได้สั่งสมมาเป็นเวลานาน ดังนั้นครูจึงมีบทบาทและความสำคัญอย่างยิ่งในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาสู่โรงเรียน ซึ่งในทางปฏิบัติครูสามารถทำได้ 2 วิธี คือ ตัวครูผู้สอนควรจะศึกษาเรื่องของภูมิปัญญาอย่างถ่องแท้แล้วนำมาถ่ายทอดสู่นักเรียนหรืออีกวิธีหนึ่ง คือการเชิญชาวบ้านเข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดโดยตรง ซึ่งทั้งสองวิธีนี้ก็จะทำให้ผลของการเรียนไม่แตกต่างกันมากนัก และสิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์และเกิดผลต่ออย่างยิ่ง คือ เป็นการปลูกฝังให้เยาวชนได้เห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เกิดความรักและหวงแหนในท้องถิ่นอันจะส่งผลดีต่อประเทศชาติต่อไป

ตอนที่ 3 รูปแบบเทคนิคการสอนทั่วไป, แบบชาวบ้าน และการสอนนาฏศิลป์

คำว่า "เทคนิค" (Technique) หมายถึง ศิลปหรือกลวิธี ส่วนคำว่า "การสอน" นั้น ได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการสอนไว้หลายประการด้วยกันคือ

พนัส หันนาคินทร์ (2512) ให้ความหมายว่า การสอน หมายถึง การสร้างสถานการณ์ที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในตัวของผู้เรียน

รุ่งทิwa จักรกร (2527) ให้ความหมายว่า การสอน หมายถึง การจัดสถานการณ์ (Situation) หรือกิจกรรม (Activities) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น

สุพิน บุญชูวงศ์ (2531) ให้ความหมายว่า การสอน หมายถึง กระบวนการที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ที่ดี มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นจนสามารถดำรงชีพได้อย่างราบรื่น เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

นอกจากนี้ก็ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า "เทคนิคการสอน" ไว้ดังนี้
 ชาญชัย ศรีไสยเพชร (2527) ให้ความหมายว่า เทคนิคการสอน หมายถึง กลวิธี
 ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตั้งแต่เริ่มนำเข้าสู่บทเรียนขณะสอนและจบด้วยการสรุป
 เพื่อให้ผู้เรียนได้ประกอบกิจกรรมตามกระบวนการวางแผนไว้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้พอสรุปได้ว่า เทคนิคการสอน หมายถึง กลวิธีในการจัดสภาพ
 การณ์ สถานการณ์หรือกิจกรรมอย่างมีจุดหมาย เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ อันจะ
 เป็นผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมหรืออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้
 เจริญงอกงามทั้งร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญา และสามารถปรับตัวเองให้อยู่ในสังคมได้อย่าง
 มีความสุข เทคนิคการสอนมีหลายวิธีผู้วิจัยจึงเสนอเทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ ที่ใช้ทั่วไปดังนี้

1. เทคนิคการสอนแบบบรรยาย

การสอนแบบบรรยายเป็นวิธีสอนที่ผู้สอนเป็นผู้บอกเล่า อธิบายเนื้อหาหรือ
 เรื่องราวต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน โดยผู้สอนเป็นฝ่ายเตรียมการศึกษาค้นคว้าเรื่องนั้นมาแล้วเป็น
 อย่างดี ผู้เรียนเป็นฝ่ายมารับผลการศึกษาค้นคว้านั้น โดยทั่วไปมักจะเป็นการสื่อความหมาย
 ทางเดียวคือ ผู้สอนไปสู่ผู้เรียนการสอนแบบนี้จะยึดบทบาทของผู้สอนเป็นสำคัญ และมีเทคนิค
 การสอน 3 ขั้นตอน ซึ่ง บุญชุม ศรีสะอาด (2537) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1.1 ขั้นเตรียม การเตรียมเป็นสิ่งสำคัญมากถ้าเตรียมได้ดีก็เท่ากับสำเร็จไป
 แล้วครึ่งหนึ่ง ในขั้นนี้จึงต้องเตรียมการสอน ดังนี้

- 1.1.1 ต้องพิจารณาและกำหนดจุดประสงค์ของการเรียนการสอนให้แจ่มชัด
- 1.1.2 ศึกษาผู้เรียนในด้านภูมิหลัง ความรู้ ความสามารถ นำข้อสนเทศ
 เหล่านี้มาพิจารณาวางแผนการสอนให้เหมาะสมและมีประสิทธิผลมากที่สุด
- 1.1.3 ศึกษาค้นคว้าในเรื่องนั้น ๆ ให้กว้างขวางจากตำรา วารสาร
 แหล่งสนเทศที่เชื่อถือได้
- 1.1.4 พิจารณาถึงการทบทวนหรือเชื่อมโยงความรู้พื้นฐานที่จำเป็น สำหรับ
 การเรียนเรื่องนั้น
- 1.1.5 กำหนดเค้าโครงจัดลำดับขั้นตอนของเนื้อหา

- 1.1.6 เตรียมภาษาที่จะใช้ในการบรรยาย
  - 1.1.7 พิจารณาสິงที่จะช่วยให้การบรรยายมีรสชาติ
  - 1.1.8 พิจารณาและเตรียมการใช้สื่อต่าง ๆ
  - 1.1.9 ในการวางแผนจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในด้านเวลาเป็นสำคัญ
  - 1.1.10 ทดลองหรือซักซ้อมสอน
  - 1.1.11 เตรียมวิธีการประเมินผล
  - 1.1.12 ก่อนเวลาบรรยายควรเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เรียบร้อย
- 1.2 ชั้นบรรยาย
- 1.2.1 ทำตนให้มีชีวิตชีวา แสดงให้เห็นถึงความจริงจัง ความเชื่อมั่นในเรื่องจะบรรยาย
  - 1.2.2 ควบคุมอารมณ์ไม่ให้ตื่นเต้น ประหม่า หรือเครียด
  - 1.2.3 ในขณะบรรยายใช้สายตามองผู้เรียนให้ทั่วถึง
  - 1.2.4 ไม่ควรเริ่มด้วยการบรรยายเนื้อหาสาระของบทเรียนทันที
  - 1.2.5 ดำเนินการบรรยายตามที่ได้เตรียมไว้
  - 1.2.6 หลีกเลี้ยงการบรรยายล้น
  - 1.2.7 ให้โอกาสผู้เรียนในการถามคำถามในเรื่องที่เรียน
  - 1.2.8 ใช้อารมณ์ขันสร้างบรรยากาศที่สนุกในการเรียน
  - 1.2.9 สลับด้วยเทคนิคการสอนกลุ่มย่อย และเทคนิคอื่น ๆ เช่น การระดมความคิด การอภิปราย
  - 1.2.10 ให้ผู้เรียนได้ทำแบบฝึกหัดหลังจากบรรยายไประยะหนึ่ง
  - 1.2.11 หลังจากบรรยายแต่ละครั้งต้องทบทวนถึงจุดเด่นจุดด้อยและหาวิธีปรับปรุง

2. เทคนิคการสอนแบบอภิปราย

การอภิปรายหมายถึง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยแก้ไข ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างครูกับนักเรียน หรือระหว่างนักเรียนด้วยกัน โดยมีครูเป็นผู้ประสานงานซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อ ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน ฝึกให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

เห็นซึ่งกันและกัน และเพื่อส่งเสริมการทำงานแบบประชาธิปไตย ขั้นตอนในการสอน สุทิน บุญชูวงศ์ (2531) ได้กล่าวไว้ดังนี้

2.1 ชี้นำเข้าสู่หัวข้อการอภิปราย ประธานจะต้องกล่าวแนะนำหัวข้อที่จะอภิปรายจากนั้นแนะนำสมาชิกผู้ทำการอภิปรายแต่ละคน แล้วจึงดำเนินขั้นตอนต่อไป

2.2 ขั้นตอนอภิปรายถกเถียง ประธานเริ่มใช้คำถาม คำถามให้เกิดปัญหาแล้วสมาชิกออกความคิดเห็น นอกจากนั้นการนำเทคนิคการสอนแบบอภิปรายไปใช้ต้องคำนึงถึงข้อต่อไป

2.2.1 ผู้สอนต้องวางแผนและเตรียมตัวอย่างที่ดี

2.2.2 ส่งเสริมหรือสร้างบรรยากาศของการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน

2.2.3 ผู้เรียนจะต้องเตรียมตัวและมีความพร้อม ผู้สอนต้องวางแผนให้มีกิจกรรมเรียนที่เพียงพอก่อนการอภิปราย

2.2.4 ควรใช้การสอนแบบอภิปรายเมื่อต้องการพัฒนาการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และด้านทักษะต่าง ๆ

2.2.5 ควรเขียนหัวข้ออภิปรายบนกระดานดำ หรือในเอกสารที่แจกผู้เรียน

2.2.6 พิจารณาเลือกใช้การอภิปรายหลาย ๆ แบบ

3. เทคนิคการสอนแบบสาธิต

การสอนแบบสาธิตหมายถึง วิธีที่ครูมีหน้าที่ในการวางแผนการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่โดยมีการแสดงหรือการกระทำให้ดูเป็นตัวอย่าง นักเรียนจะเกิดการเรียนรู้จากการสังเกต การฟัง การกระทำ หรือการแสดงและอาจเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมบ้าง สุทิน บุญชูวงศ์ (2531) ได้กล่าวถึงเทคนิคการสอนแบบสาธิตไว้ดังนี้คือ

3.1 กำหนดจุดมุ่งหมายของการสาธิตให้ชัดเจน และต้องสาธิตให้เหมาะสมกับเนื้อหา

3.2 เตรียมอุปกรณ์ในการสาธิตให้พร้อม และตรวจสอบความพร้อมของอุปกรณ์

3.3 เตรียมกระบวนการสาธิต เช่นกำหนดเวลาและขั้นตอนจะเริ่มดำเนินการและจบลงอย่างไร ผู้สาธิตต้องเข้าใจขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้อย่างละเอียดแจ่มแจ้ง

3.4 ทดลองสาธิตก่อนสอน

- 3.5 จัดทำคู่มือคำแนะนำหรือข้อสังเกตในการสาธิต
- 3.6 เมื่อการสาธิตเสร็จสิ้นแล้ว นักเรียนควรได้ทำการสาธิตซ้ำอีก
- 3.7 จัดเตรียมกิจกรรมหลังจากสาธิตเพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการสาธิต
- 3.8 ประเมินผลการสาธิตโดยพิจารณาจากพฤติกรรมของนักเรียนและผลของการเรียนรู้

4. เทคนิคการสอนแบบบรรยายประกอบเพลง

การสอนแบบบรรยายประกอบเพลงเป็นการสอนที่เร้าใจอย่างหนึ่งที่ทำให้นักเรียนระดับประถมศึกษาสนใจในบทเรียนยิ่งขึ้น การใช้เพลงประกอบการบรรยายจะช่วยให้เกิดผลดีที่เห็นเด่นชัดคือ ช่วยให้การเรียนการสอนมีชีวิตชีวาขึ้น ช่างชัย ศรีไสยเพชร (2527) ได้กล่าวถึงการสอนแบบบรรยายประกอบเพลงไว้ดังนี้

4.1 ขั้นนำ เป็นการเร้าความสนใจโดยการให้นักเรียนฟังเพลงที่ใช้เป็นสื่อประกอบบทเรียน อาจจะร้องเองหรือใช้เทปบันทึกเสียงประกอบก็ได้ แล้วแต่ความสามารถของผู้สอนและควรมีการถามเพื่อให้ผู้เรียนมุ่งมาที่จุดเดียวกัน

4.2 ขั้นสอน ในขั้นนี้ผู้สอนจะใช้วิธีบรรยายเป็นส่วนใหญ่ พร้อมทั้งอธิบายเนื้อหาของเพลง มีการซักถาม ถามคำศัพท์ อธิบายความหมายของคำที่ยากต่อการตีความ ถามความคิดเห็นพร้อมทั้งสอดแทรกแนวคิดความรู้ต่าง ๆ เพิ่มเติมเข้าไป เมื่อบรรยายจบก็ให้ฟังเพลงตลอดทั้งเพลงอีกครั้ง

4.3 ขั้นสรุป ในขั้นนี้ผู้สอนต้องเตรียมคำถามเพื่อถามนำให้ผู้เรียนสรุปบทเรียนเอง โดยผู้สอนพยายามดึงความคิด และประสานความคิดให้เกิดการสรุปร่วมกันระหว่างผู้เรียน และผู้สอนจนเกิดความคิดรวบยอดในการสอนแต่ละครั้ง

5. เทคนิคการสอนแบบเล่นปนเรียน (Play Way)

วิธีสอนแบบเรียนปนเล่น เป็นวิธีสอนที่ฝึกธรรมชาติของเด็ก ซึ่งชอบการเล่น ชุกชอนเพราะในการเล่นชุกชอนอยู่ไม่สุขของเด็กนั้น ได้สนองความอยากรู้ อยากเห็น อยากเรียนรู้ของเด็กไปด้วย ทำให้เด็กมีความรู้ ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมยิ่งขึ้น การสอนแบบเรียนปนเล่น

จึงเหมาะที่จะใช้สอนในระดับอนุบาลและระดับชั้นประถมศึกษา สุวัฒน์ มุทเมธา (2523) ได้กล่าวถึง การสอนแบบเรียนปนเล่น ไว้ดังนี้

- 5.1 จัดสิ่งแวดล้อมและสภาพการณ์ต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก
- 5.2 จัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ
- 5.3 ครูคอยสังเกตดูแลการเล่นของเด็ก
- 5.4 ครูควรจัดขั้นตอนการเล่น อุปกรณ์การเล่น ทำความเข้าใจวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนก่อน
- 5.5 ชักถามเด็กในระยะเวลาที่เหมาะสมหรือในสิ่งที่เด็กทำไม่ถูกต้อง
- 5.6 คอยสังเกตปรับปรุงพฤติกรรมในการแสดงออกของเด็กให้เหมาะสมกับวัย
- 5.7 ให้เด็กช่วยกันจัดเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เรียบร้อย

6. เทคนิคการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้

การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ เป็นวิธีการสอนที่เน้นความสำคัญของนักเรียนหรือยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง และใช้เทคนิคการจัดการเรียนการสอนที่ใช้สื่อประสมและกระบวนการกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อส่งเสริมให้การเรียนการสอนมีชีวิตชีวา ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาสติปัญญาจากการกระทำกิจกรรมและการศึกษาด้วยตนเอง สุพิน บุญชูวงศ์ (2531) ได้เสนอขั้นตอนในการสอนไว้ดังนี้

- 6.1 ขั้นทดสอบก่อนเรียน เป็นการวัดพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียนว่ามี ความเข้าใจในเรื่องที่จะเรียนอย่างไร
- 6.2 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน การนำเข้าสู่บทเรียนเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ที่มีต่อบทเรียน เช่น การนำเข้าสู่บทเรียนโดยการเล่านิทาน ถ้าเป็นกลุ่มผู้เรียนเป็นเด็กเล็ก เพื่อเร้าความสนใจหรือการเล่นเกมส์ แสดงบทบาทสมมติหรืออาจใช้สื่ออื่น ๆ เช่น รูปภาพ แผนภูมิ ภาพยนตร์ และ สไลด์ เป็นต้น
- 6.3 ขั้นประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นดังนี้
  - 6.3.1 การแบ่งกลุ่มผู้เรียน ผู้สอนจะแบ่งกลุ่มกิจกรรมออกเป็น 5-6 กลุ่ม โดยมีวิธีแบ่งได้หลายแบบ เป็นต้นว่า แบ่งตามความเหมาะสมคือ คละกันระหว่างเด็กเรียนเก่ง เด็กปานกลาง และเด็กเรียนอ่อน หรือให้ผู้เรียนเลือกกลุ่มเองก็ได้

6.3.2 เมื่อแบ่งกลุ่มแล้ว ผู้เรียนจะอ่านบัตรคำสั่งและปฏิบัติตามกิจกรรมตามลำดับ แต่ละกลุ่มจะใช้เวลา 15-20 นาที เมื่อประกอบกิจกรรมตามที่มอบหมายแล้วก็เตรียมเปลี่ยนกลุ่มปฏิบัติกิจกรรมต่อไป

6.3.3 การเปลี่ยนกลุ่มในการปฏิบัติกิจกรรม ผู้สอนจะให้ผู้เรียนเปลี่ยนกลุ่ม เพื่อให้ทุกคนได้ประกอบกิจกรรมทุกอย่างจนครบถ้วน

6.4 ขั้นสรุปบทเรียน เมื่อผู้เรียนได้ประกอบกิจกรรมครบทุกศูนย์แล้ว ผู้สอนจะต้องสรุปบทเรียนอีกครั้ง

6.5 ขั้นประเมินผลการเรียน ผู้สอนจะให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบหลังเรียนดูว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนเพียงใด

7. เทคนิคการสอนแบบบทบาทสมมติ

สุพิน บุญชูวงศ์ (2531) ได้กล่าวถึงการสอนแบบบทบาทสมมติว่า เป็นการสอนที่ใช้บทบาทสมมติขึ้นจากความเป็นจริงมาเป็นเครื่องมือในการสอน โดยที่ครูสร้างสถานการณ์สมมติและบทบาทขึ้นมา ให้นักเรียนแสดงออก ซึ่งขั้นตอนและเทคนิคการสอนมีดังนี้ คือ

7.1 เลือกปัญหาที่นักเรียนส่วนมากในชั้นเรียนพบบ่อย ๆ หรือเป็นเรื่องที่เข้าใจยาก จำยาก สับสน กล่าวตามสภาพจริงไม่ได้หรือได้ก็ไม่เหมาะสม

7.2 กำหนดตัวบุคคลให้เหมาะสมกับบทบาทนั้น ๆ เท่าที่ลักษณะของบุคคลเอื้ออำนวยกับสภาพความเป็นจริง

7.3 แสดงบทบาทที่สมมติขึ้น ซึ่งบางครั้งใช้เวลามาก บางครั้งต้องมีการฝึกซ้อม

8. เทคนิคการสอนโดยทบทวน

สุพิน บุญชูวงศ์ (2531) ได้กล่าวถึงการสอนโดยการทบทวนว่าหมายถึง การสอนที่ครูทบทวนเนื้อหาที่เรียนไปแล้วให้นักเรียน ให้นักเรียนเกิดความมั่นใจว่าเข้าใจเนื้อหาอย่างชัดเจนแม่นยำพอที่จะสามารถระลึกได้เมื่อต้องการซึ่งมีเทคนิคการสอนตามขั้นตอนดังนี้

8.1 ครูกล่าวถึงเนื้อหาของบทเรียนที่นักเรียนเรียนเรียบร้อยแล้ว

8.2 ครูตั้งคำถามเกี่ยวกับเนื้อหาบทเรียนที่ต้องการให้นักเรียนทบทวน

8.3 ครูนำนักเรียนเพื่อให้อภิปรายเพื่อค้นหาคำตอบสำหรับคำถามของเนื้อหาที่ต้องการให้นักเรียนทบทวน

8.4 ครูนำนักเรียนสรุปเพื่อตัดสินคำตอบของนักเรียนเกี่ยวกับเนื้อหาที่ต้องการให้นักเรียนทบทวน

9. เทคนิคการสอนแบบแบ่งกลุ่มทำงาน (Committee Work Method)

การสอนแบบแบ่งกลุ่มทำงาน คือ การที่ครูมอบหมายให้นักเรียนทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ช่วยกันค้นคว้าแก้ปัญหาหรือปฏิบัติกิจกรรมตามความสามารถ ตามความถนัด หรือตามความสนใจ มีเทคนิคการสอนตามขั้นตอน ดังนี้

9.1 ขั้นกำหนดความมุ่งหมายเป็นขั้นที่กำหนดความมุ่งหมายและวิธีการทำงานอย่างละเอียด ถ้าเป็นครั้งแรกครูควรดูแลอย่างใกล้ชิด

9.2 ขั้นเสนอแนะแหล่งวิทยาการที่จะใช้ค้นคว้าหาความรู้ เป็นขั้นที่ครูผู้สอนบอกรายละเอียดของหนังสือให้ค้นคว้า

9.3 ขั้นวางแผน เป็นขั้นที่นักเรียนวางแผนร่วมกัน ทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย

9.4 ขั้นประเมินผล เป็นขั้นที่ครูสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการร่วมมือกันทำงาน

10. เทคนิคการสอนแบบสร้างสรรค์ (The Creative Teaching)

ความคิดสร้างสรรค์คือ ลักษณะความคิดอย่างกว้างขวางหรือมีความคิดหลายแง่หลายมุม ทำให้สามารถคิดและค้นพบความสัมพันธ์ใหม่ ๆ ของสิ่งต่าง ๆ มีขั้นตอนการสอนดังนี้

10.1 ขั้นเตรียม (Preparation) เป็นระยะรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ

10.2 ขั้นฟักตัว (Incubation) เมื่อยังคิดไม่ได้จะอยู่นิ่ง ๆ และคิดต่อไป

10.3 ขั้นคิดออก (Insight) เป็นระยะที่คิดออกทันที บางทีคิดออกโดยไม่คาดหมายไว้

10.4 ขั้นพิสูจน์ (Verification) โดยการพิสูจน์การทดลองซ้ำ ๆ เพื่อเป็นกฎเกณฑ์ต่อไป

ในการเรียนการสอนมีกิจกรรมหลายกิจกรรมที่ส่งเสริมและกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้เช่น การเล่นเกม การสำรวจ การทดลอง การเล่นละคร การวาดภาพ การปั้น และการเล่านิทาน ฯลฯ

11. เทคนิคการสอนโดยใช้สื่อทัศนูปกรณ์ (Audio-Visual Media)

การสอนโดยใช้สื่อทัศนูปกรณ์ หมายถึง การสอนโดยใช้อุปกรณ์การสอนต่าง ๆ เช่น รูปภาพ สไลด์ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ ทุนจำลอง เทปบันทึกเสียง เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ บัญชึม ศรีสะเกษ (2537) ได้เสนอขั้นตอนในการสอนไว้ดังนี้

11.1 เตรียมตัว ผู้สอนทำการเตรียมและตรวจสอบสื่อทัศนูปกรณ์ที่จะใช้ เช่น กรณีกำหนดว่าจะใช้สไลด์ประกอบเสียงก็ทำการจัดภาพตามลำดับ ทดลองฉายภาพประกอบเสียง เป็นการตรวจสอบวัสดุอุปกรณ์และความถูกต้อง

11.2 เตรียมสิ่งแวดล้อม ก่อนสอนต้องเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ

11.3 เตรียมผู้เรียน อธิบายจุดประสงค์เน้นให้ทราบว่าจะต้องดูหรือฟังอะไร ต้องการให้ผู้เรียนทำอะไร

11.4 ขึ้นสอนหรือขึ้นเสนอ ดำเนินการโดยใช้เครื่องมืออย่างถูกต้องเหมาะสม

11.5 ขึ้นติดตามผล อาจทำการสรุป ทบทวน อภิปราย ถามคำถามหรือทำกิจกรรมที่จะช่วยเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้น

จากเทคนิคการสอนที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า การศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้นครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้เทคนิคการสอนต่าง ๆ ให้แม่นยำ เพื่อจะนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เทคนิคหรือวิธีการสอนมีอยู่มากมาย เช่น การสอนแบบบรรยาย แบบบทบาทสมมติ แบบศูนย์การเรียน และแบบสาธิต ฯลฯ ครูผู้สอนจะต้องเลือกเทคนิคที่เหมาะสมกับการสอนแต่ละครั้ง เป็นที่ทราบกันดีว่า ไม่มีวิธีสอนวิธีหนึ่งวิธีใดเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะแต่ละวิธีมีความดีเด่น โดยเฉพาะไม่เหมือนกัน และมีขอบเขตการใช้งานที่จำกัด หากครูสามารถเลือกเทคนิควิธีสอนได้เหมาะสมก็จะเป็นสิ่งที่เพิ่มพูนประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการสอนได้เป็นอย่างดี

การสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านตามภูมิปัญญาชาวบ้าน

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเทคนิคการสอนนาฏศิลป์พื้นบ้าน โดยการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่า การสอนนาฏศิลป์ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการที่เรียบง่ายที่อาศัยการถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา โดยการจดจำและการปฏิบัติตามแบบ ไม่มีการพัฒนาไปสู่การสอนแบบอื่น ๆ และไม่มีผู้ใดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่วิธีการดังกล่าวก็สามารถถ่ายทอดอย่างได้ผลดีมาจนถึงปัจจุบัน แต่เนื่องจากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ได้เปิดโอกาสให้นาฏศิลป์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนพัฒนาหลักสูตร จึงเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่จะต้องนำเทคนิคการสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านมาพัฒนา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสอนยิ่งขึ้น เป็นการรวบรวม และพัฒนาเทคนิคโดยมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อประโยชน์ของการศึกษาต่อไป ดังนั้นเทคนิคการสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านตามภูมิปัญญาชาวบ้านมีวิธีการที่น่าสนใจ และควรนำมาสู่การพัฒนา ดังนี้

1. การบอกเล่า

การบอกเล่า เป็นวิธีการที่ผู้สอนพูดหรือเล่าเรื่อง เพื่อเป็นการแนะนำให้ผู้เรียนรู้ในสิ่งที่จะเรียน การบอกในแต่ละครั้งจะเป็นลักษณะของการเล่าเรื่อง ซึ่งเป็นการพูดแบบไม่เป็นทางการและไม่มีการเตรียมขั้นตอนในการพูดในแต่ละครั้ง ผู้สอนอาจจะพูดในช่วงก่อนสอน ระหว่างสอนหรือหลังจากที่สอนเสร็จแล้วก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาวะของการเรียนการสอนในขณะนั้น เช่น การบอกที่มาของการรำชุดนั้นหลังจากที่ได้สอนไปแล้ว ซึ่งเทคนิควิธีการบอกมีดังนี้

- 1.1 บอกที่มาของนาฏศิลป์พื้นบ้าน ในลักษณะการเล่าแบบไม่เป็นทางการ
- 1.2 บอกลักษณะท่ารำในขณะที่สอน
- 1.3 บอกวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง
- 1.4 ชี้แนะข้อบกพร่องในการปฏิบัติและแก้ไขให้ถูกต้อง โดยไม่มีการประเมินที่เป็นรูปแบบ ถ้าหากปฏิบัติได้ถูกต้องก็จะบอกว่า "ถูกแล้ว" หรือ "ดีแล้ว"

2. การสาธิต

การสาธิต เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากในการสอน เนื่องจากการเรียนนาฏศิลป์เป็นวิชาที่ต้องถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติ โดยผู้สอนเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

- 2.1 ผู้สอนสาธิตท่ารำให้ดูเป็นแบบอย่าง
- 2.2 ให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
- 2.3 ผู้สอนและผู้เรียนปฏิบัติพร้อมกัน
- 2.4 ให้ผู้เรียนฝึกด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญ

3. การปฏิบัติ

การปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติของผู้เรียน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

3.1 การปฏิบัติคนเดียว คือ ในกรณีที่ผู้เรียนคนเดียวหรือเป็นการเรียนตัวต่อตัว ผู้สอนก็จะฝึกตามขั้นตอนในข้อ 2 แต่การเรียนปฏิบัติคนเดียวนี้ ผู้สอนสามารถที่จะดูแลได้อย่างทั่วถึงกว่าการเรียนเป็นกลุ่ม สามารถจับทำให้ผู้เรียนได้ทุกท่าและสามารถชี้แนะเทคนิคการสอนได้อย่างละเอียด

3.2 การปฏิบัติเป็นกลุ่ม มีขั้นตอนในการปฏิบัติ ดังนี้

- 3.2.1 สังเกตและเลียนแบบการสาธิตจากครู
- 3.2.2 ปฏิบัติพร้อมกับครู
- 3.2.3 ฝึกปฏิบัติด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญ

ในขณะที่ผู้เรียนปฏิบัติอยู่นั้น ผู้สอนจะคอยชี้แนะและบอกให้รู้ข้อบกพร่อง และคอยแก้ไขให้ดีขึ้น

จากเทคนิคการสอนนาฏศิลป์พื้นฐานตามภูมิปัญญาชาวบ้านดังได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่าเป็นเทคนิคการสอน ซึ่งยังคงมีใช้อยู่ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นการบอกเล่า การสาธิต หรือ การปฏิบัติก็ล้วนแต่เป็นเทคนิควิธีการที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งสิ้น แต่การสอนที่ต้นนี้ผู้สอนสามารถนำเอาวิธีสอนแบบอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ในการสอนได้ตามความเหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการสอนมากขึ้น ผู้วิจัยคิดว่าการสอนนาฏศิลป์แม้จะมุ่งการปฏิบัติเป็นสำคัญแต่หากได้มีการพัฒนาวิธีการสอน โดยนำเทคนิคการสอนอื่น ๆ เข้ามาประกอบกัน ก็น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งทำให้เกิดผลการเรียนรู้ที่ดียิ่งขึ้น

การสอนนาฏศิลป์ไทย

การสอนนาฏศิลป์ไทยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1. การสอนนาฏศิลป์ในสมัยโบราณ

การเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยมีมาแต่โบราณ ซึ่งจะเป็นการฝึกหัดวิชาศิลปะอย่างเดียวไม่มีการเรียนวิชาสามัญหรือวิชาการศึกษา และมีจำนวนผู้เรียนน้อย ทำให้ผู้สอนมีโอกาสฝึกฝนผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งครูจะเข้มงวดกับนักเรียนมาก การฝึกหัดจะต้องหัดรำทั้งวัน บางที่ครูจะเรียกไปรำ ให้อาจารย์นครหลวงไป แต่ถ้าหยุดรำ พอครูตื่นขึ้นมาพบก็จะถูกเฆี่ยนเพราะฉะนั้นจึงต้องรำไปเรื่อย ๆ จนครูตื่นและบอกให้หยุดรำจึงจะหยุดรำได้ (อาคม สหายาคม, 2525) นอกจากนี้การที่ครูจะพึงพอใจถ่ายทอดทำรำให้กับผู้ใด ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น ความสามารถของแต่ละบุคคล บุคลิกลักษณะ อุปนิสัย สติปัญญา ความสามารถในการจดจำทำรำยาว ความกตัญญูท่วงท่าของผู้เรียน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง ในการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยมาแต่โบราณ

นอกจากการสอนนาฏศิลป์แบบโบราณที่ได้กล่าวมาแล้ว อาคม สหายาคม (2531) ได้กล่าวถึงวิธีสอนนาฏศิลป์และการฝึกหัดละครนอกหลวงในรัชกาลที่ 7 ไว้ดังนี้

การฝึกหัดนาฏศิลป์ในสมัยรัชกาลที่ 7 นั้น เมื่อได้รับเด็ก ผู้หญิงมาเรียนร้อยแล้ว ครูจะเรียกมารวมกันเป็นแถว ๆ ทุกคนจะนั่งโจงกระเบนสีแดง สวมเสื้อคอกระเช้า แล้วจะคัดเลือกแยกเด็กออกเป็นพวก ๆ คือ ตัวพระและตัวนาง วิธีการคัดเลือกก็จะพิจารณาใบหน้าต้องเป็นใบหน้ารูปไข่ ลำคอจะต้องมีช่วงคอกยาวพอสมควร แขนต้องไม่สั้นหรือยาวจนเกินไป และต้องมีสัดส่วนรับกับลำตัวและขาทั้งสองข้าง ต่อไปก็จะดูขา จะต้องไม่คดหรือโก่ง หรือพิการเมื่อคัดเลือกได้ ตัวพระ ตัวนาง เรียนร้อยแล้วก็จะส่งไปฝึกหัดรำ เพลงช้า-เพลงเร็ว เชิด-เสมอ โดยแยกออกเป็นพวกพระและนาง โดยให้อยู่ในการควบคุมดูแลของครูรองลงมา หรือถ้ามีละคร รุ่งฟ้า ๆ ที่มีฝีมือครูผู้ใหญ่ก็จะแบ่งให้ช่วยกันรับเอาไปฝึกตามวิชาที่ครูผู้ใหญ่ได้กำหนดให้ คือ หัดรำ เพลงช้า-เพลงเร็ว เชิด-เสมอ ซึ่งการฝึกหัดนี้ต้องใช้เวลาฝึกหัดประมาณ 1-2 ปี เป็นอย่างน้อย เมื่อผ่านการฝึกหัดขั้นต้นได้เป็นอย่างดีแล้ว ครูก็จะมาคัดเลือก

อีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นตัวเอก หรือที่เรียกว่าตัวนายโรง ซึ่งการคัดเลือกครั้งนี้ครูก็จะดูจากลีลาท่าทางในการรำรำ จึงกล่าวได้ว่าการสอนนาฏศิลป์ในสมัยนี้ผู้สอนพิถีพิถันในเรื่องของตัวบุคคลมาก ดังนั้นลีลาท่ารำของตัวละครคนในสมัยก่อนจึงอ่อนช้อย และมีลีลาการรำรำที่งดงามมาก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การสอนนาฏศิลป์ไทยในสมัยโบราณมีการใช้เทคนิควิธีสอนแบบสาธิต ปฏิบัติตามแบบ และการบอกให้จดจำ มีขั้นตอนการฝึกโดยเริ่มจาก เพลงช้า-เพลงเร็ว เชิด-เสมอ ซึ่งการฝึกต้องอาศัยความสามารถและเวลาในการฝึกฝน

ต่อมาเมื่อมีการจัดการเรียนการสอนขึ้นเป็นหลักสูตร โดยเพิ่มการศึกษาทางด้านวิชาการและมีการจัดตารางเวลาในการเรียนไว้ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และในวิทยาลัยนาฏศิลป์ แต่การสอนนาฏศิลป์ไทยยังคงยึดหลักการสอนที่มีมาแล้วคือ อาศัยการจดจำท่าทางและการเรียนแบบเป็นหลัก ดังนั้นจึงจะกล่าวถึงวิธีสอนนาฏศิลป์ซึ่งมีในหลักสูตรเนื่องจากลักษณะเนื้อหาในหลักสูตรที่กำหนดไว้ จึงจำแนกการสอนออกเป็น 2 ลักษณะคือ การสอนภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ซึ่งวิธีการนำมาใช้สอนจะแตกต่างกันคือ

1. การสอนภาคทฤษฎี จะใช้วิธีสอนแบบบรรยายเป็นหลัก โดยใช้สื่อประกอบ เช่น รูปภาพ หุ่นจำลอง สไลด์ และวีดิทัศน์ เป็นต้น นอกจากนั้นยังใช้การสอนแบบสาธิต การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง อาจมีการลงมือปฏิบัติบ้าง ตามลักษณะเนื้อหาวิชา เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในวิชานาฏศิลป์ไทยภาคทฤษฎี ให้มีความสอดคล้องกับภาคปฏิบัติ
2. การสอนภาคปฏิบัติ ยังคงใช้วิธีสอนแบบเก่าที่ได้รับแบบอย่างสืบทอดกันมา โดยมีวิธีการสรุปได้ดังนี้

2.1 ใช้วิธีสอนโดยการให้ปฏิบัติเลียนแบบครูเป็นหลัก ครูรำให้ดูเป็นแบบอย่าง ผู้เรียนจะต้องอาศัยการสังเกต และใช้ความจำในขณะที่ปฏิบัติตามอย่างครู แล้วใช้เทคนิคการกระทำซ้ำบ่อย ๆ จนจดจำได้ขึ้นใจ และสามารถปฏิบัติเองได้

2.2 อธิบายท่ารำในขณะที่ปฏิบัติ ในขณะที่ครูสอนท่ารำนี้อาจต้องบอกท่ารำล่วงหน้าก่อนจะถึงจังหวะเพลงของท่ารำนั้น ๆ จนกว่าผู้เรียนจะสามารถจำท่ารำได้ รวมถึงต้องอธิบายนาฏยศัพท์คือ คำศัพท์เฉพาะที่ใช้เรียกกริยาของการทำท่านาฏศิลป์ไปด้วย

2.3 การจับท่ารำของผู้เรียน ในการสอนนั้นผู้สอนจะต้องจับให้ผู้เรียนทำท่าทางได้ถูกต้อง สวยงามตรงตามความต้องการของครู โดยปกติแล้วหลังจากที่ครูดูท่ารำ

และผู้เรียน สามารถจำท่ารำได้ตามลำดับแล้ว ครูจะใช้วิธีจับผู้เรียนให้ท่ารำเข้าระดับจนสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องอย่างอัตโนมัติ (ประทีน พวงสำลี, 2521) แต่ในบางครั้งที่ครูต่อท่ารำก็จะตัวผู้เรียนไปด้วย การจับตัวผู้เรียนถือได้ว่าเป็นเทคนิคการสอนด้วย ซึ่งเทคนิคในการจับนั้น มีแตกต่างกันไป เช่น ใช้เล็บที่แหลมคมของครูจิกลงไปทั่วตัวนักเรียน แทนการใช้มืออย่างนุ่มนวล หรือเวลาฝึกหัดท่าใดท่าหนึ่ง ครูจะให้ผู้เรียนทำท่านั้นอยู่นาน ๆ จนกว่าครูจะเดินจับท่าทางให้ปฏิบัติถูกต้องครบถ้วนทุกคน (อาคม สายาคม, 2525) นอกจากนี้ อุดม อังศุธร (2536) กล่าวถึงเทคนิคการจับท่ารำให้ผู้เรียนว่าทุกส่วนของร่างกายของครูสามารถใช้แก้ไขการรำของผู้เรียนได้ทั้งหมดได้แก่ การใช้นิ้วมือ หัวเข่า ข้อศอก ฯลฯ กดลงไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายผู้เรียน เช่น กดไหล่ เอว คาง ไปพร้อมกัน

สรุปได้ว่าการสอนนาฏศิลป์ในโรงเรียนมีลักษณะการสอน 2 อย่าง คือ การสอนภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การสอนทฤษฎีจะมีการสอนแบบบรรยายและมีการนำสื่อการสอนเข้ามาประกอบ ส่วนการสอนภาคปฏิบัติจะใช้วิธีการสอนแบบเลียนแบบครูเป็นหลัก นอกจากนี้ครูจะมีเทคนิคอื่นคือ การอธิบายท่ารำในขณะที่สอน และการจับท่ารำของผู้เรียน

จากการศึกษาพฤติกรรมการสอนนาฏศิลป์ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ (อุษา สบถกษ์, 2536) ได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย และได้ให้ความหมายเทคนิคการสอน ดังนี้

อาจารย์เฉลย ศุขมิช กล่าวว่า เทคนิคการสอนรำคือ การรำให้ดูเป็นแบบอย่างและการจับท่าให้ผู้เรียนปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องในการรำเดินจะต้องจับผู้เรียนให้มาก ระวังเบ็ดเตล็ดต้องคำนึงถึงความพร้อมเพรียงเป็นสำคัญ ส่วนการแสดงเป็นชุดเป็นตอนต้องดูความเหมาะสมกับบทบาท

อาจารย์จำเรียง พุทธประดับ กล่าวว่า เทคนิคการสอนจะต้องจับท่าให้ผู้เรียนและอธิบายประกอบ และต้องดูผู้เรียนให้ทั่วถึงทุกคนโดยเฉพาะการสอนรำเดี่ยว ลีลาสำคัญมาก ครูจะต้องจับท่ารำให้เด็ก เพราะท่าไม่จับเด็กจะไม่รู้ว่าตนเองมีข้อบกพร่องตรงไหน การรำให้ดูอย่างเดี่ยวเด็กอาจจำไม่ได้ มือของครูถือว่าเป็นยาวิเศษ นอกจากนั้นการรำเดี่ยว ควรให้ผู้เรียนได้รับบทบาทหรือลักษณะของเพลง ส่วนการสอนประเภทระบำ จังหวะความพร้อมเพรียงและการแปรแถวมีความสำคัญมากกว่าลีลาท่ารำการแสดงเป็นชุดเป็นตอน สำคัญอยู่ที่การเลือกเด็กที่มีพรสวรรค์

อาจารย์ประเมษฐ์ บุญชัย กล่าวว่า เทคนิคการสอนคือ การอธิบายให้ผู้เรียน เกิดความเข้าใจทราบซึ่งในบทเรียนชุดนั้น ๆ แล้วจึงต่อทำซ้ำตามแบบครู นอกจากนั้นการจับ เป็นเทคนิคสำคัญมากอีกประการหนึ่งเพราะ เด็กแต่ละคนมีจุดบกพร่องต่างกัน เช่น คนตัวสูงก็ ไม่ควรรย่อมากวงแขนควรรยืดออกไปกว่าปกติ เป็นต้น

อาจารย์เสรี ทวังในธรรม กล่าวว่า เทคนิคการสอน ต้องเรียนด้วยความเข้าใจ โดยครูอธิบายว่าบทเรียนที่จะสอนคืออะไร มีความเป็นมาอย่างไร ใช้อย่างไรถูก ใช้อย่างไรผิด การถ่ายทอดก็จะต้องเคี้ยวจนกว่าจะได้ไม่จำกัดเรื่องเวลา

อาจารย์เวมิกา บุญนาค กล่าวว่า เทคนิคการสอน คือ การเชื่อมโยงท่าหนึ่ง ไปอีกท่าหนึ่ง ให้มีความสัมพันธ์กัน รู้จักการใช้ไหล่ ใช้ตัวให้กลมกลืน โดยเฉพาะการสอนรำเดี่ยว จะเน้นความสวยงาม ระบุว่าเบ็ดเตล็ดจะเน้นความพร้อมเพรียงในการรำ การแปรแถว

อาจารย์นิตยา จามรمان กล่าวว่า เทคนิคการสอนคือการแก้ไขท่ารำของผู้เรียนให้ถูกต้องประกอบการอธิบาย โดยการจับท่ารำให้ผู้เรียนใช้นาฏยศัพท์ควบคู่ไปด้วยเช่น บอกให้ผู้เรียนเปิดค้างแล้วเดินไปจับค้างในลักษณะที่ถูกต้อง การสอนรำเดี่ยวต้องใช้ฝีมือและ ลีลาจึงควรสอนอย่างเข้มงวด ระบุว่าเบ็ดเตล็ดหรือพื้นเมืองต้องรำให้เป็นกลุ่มดูความพร้อมเพรียง ดูระดับแขนการยกเท้า

จากเทคนิคการสอนนาฏศิลป์ไทย ของผู้เชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์แต่ละคนก็มีเทคนิค การสอนซึ่งสรุปประเด็นได้ดังนี้

1. แก้ไขข้อบกพร่องให้ผู้เรียนด้วยการจับท่ารำให้ผู้เรียนขณะปฏิบัติ
2. อธิบายประกอบการสาธิตอย่างละเอียดซ้ำ ๆ
3. การบอกหลักในการจดจำท่ารำ จากยากให้เป็นง่าย
4. การฝึกหัดเบื้องต้นก่อนการสอนทุกครั้ง

นอกจากนั้นผู้เชี่ยวชาญยังมีเทคนิคการสอนเฉพาะในการสอนบทเรียน ประเภท รำเดี่ยว ระบุว่าเบ็ดเตล็ด และการแสดงเป็นชุดเป็นตอน เพราะการสอนมีจุดเน้นต่าง ๆ ดังกล่าวคือ รำเดี่ยวเน้นลีลาท่ารำ ระบุว่าเบ็ดเตล็ดเน้นด้านจังหวะและความพร้อมเพรียง

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์

สมจิตร กัลยาศิริ (2524) ได้กล่าวถึงการละเล่นพื้นเมืองของจังหวัดสุรินทร์ไว้ในหนังสือ การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งแบ่งได้เป็นเพลงประกอบการเล่น 25 เพลง เพลงประกอบพิธีกรรม 5 เพลง เพลงกล่อมเด็ก 17 เพลง และการละเล่นพื้นเมือง 3 ประเภท และนอกจากนั้น ยังวิเคราะห์คุณค่าของเพลงพื้นเมืองในด้านภาษา สังคมวิทยา อารมณ์ จริยศาสตร์ จิตวิทยา และดนตรี

วิทยาลัยครูสุรินทร์ (2526) ได้รวบรวมบทความเรื่องเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 18 เรื่อง ว่าด้วยเรื่องจังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่ประวัติจังหวัดสุรินทร์ ในอดีต ภาษา ประเพณี การละเล่นพื้นเมือง เพลงพื้นเมือง และคุณค่าของเพลงพื้นเมืองจังหวัดสุรินทร์

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2526) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกิจกรรมนาฏศิลป์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่สอนโดยใช้ภาพประกอบคำบรรยาย การใช้ภาพประกอบคำบรรยายและคำแนะนำของครู กับการสอนโดยครูนาฏศิลป์ โดยจัดประชากรเป็นกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม สอนโดยครูที่ถนัดทางดนตรี-นาฏศิลป์ กลุ่มทดลองที่ 1 สอนโดยใช้สื่อการเรียนเป็นภาพ เทป และคำแนะนำของครู กลุ่มทดลองที่ 2 สอนโดยใช้สื่อการเรียนเป็นภาพและเทป ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกิจกรรมนาฏศิลป์ภาคปฏิบัติแต่ละแผนพบว่า ทั้งกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองมีความสามารถไม่แตกต่างกันและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกิจกรรมนาฏศิลป์ภาคปฏิบัติ พบว่า กลุ่มที่ครูนาฏศิลป์สอนกับกลุ่มที่ใช้สื่อประกอบคำแนะนำของครูมีผลใกล้เคียงกัน และสูงกว่ากลุ่มทดลองที่ใช้สื่ออย่างเดียว

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพัทลุง (2526) ได้ทดลองใช้เทปบันทึกเสียงและภาพ ช่วยครูธรรมดาสอนดนตรีนาฏศิลป์ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่มควบคุมสอนโดยครูที่ถนัดทางดนตรี-นาฏศิลป์ กลุ่มทดลองสอนโดยใช้เทปบันทึกเสียงและภาพช่วยสอน ปรากฏว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกัน

วัฒนา มัคคสมัน (2528) ได้ทำการทดลอง สอนโน้ตเบื้องต้น โดยใช้เพลงพื้นบ้านอีสานแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตัวอย่างประชากรแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลอง โดยกลุ่มควบคุมเรียนด้วยวิธีสอนตามแผนการสอนโน้ตสากลของกระทรวงศึกษาธิการ และกลุ่มทดลองเรียนด้วยวิธีสอนตามแผนการสอนโน้ตสากลโดยใช้เพลงพื้นบ้านอีสาน ผลการทดลองปรากฏว่า กลุ่มทดลองที่เรียนด้วยวิธีสอนตามแผนการสอนโน้ตสากลเบื้องต้น โดยใช้เพลงพื้นบ้านอีสาน กับกลุ่มควบคุมที่เรียนด้วยวิธีสอนตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่พฤติกรรมการเรียนไม่แตกต่างกัน

ภูมิจิต เรืองเดช (2528) ได้กล่าวถึง กันตรึมไว้ในงานวิจัย เรื่อง กันตรึมเพลงพื้นบ้านของชาวเขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยศึกษาเพลงกันตรึมในเขตอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 5 คณะ อำเภอประโคนชัย จำนวน 5 คณะ โดยรวบรวมทำนองเพลง และบทเพลงกันตรึม และศึกษาในรูปแบบเนื้อหา ลักษณะคำประพันธ์ ศึกษาลักษณะการขับร้อง กับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง วิเคราะห์คุณค่าเพลงกันตรึมในด้านสังคมวิทยา และจิตวิทยา

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี (2529) ได้กล่าวถึง การพ้อนรำของภาคอีสานไว้ในเอกสารทางวิชาการ เรื่อง รำตั้งหวาย โดยศึกษาถึงประวัติความเป็นมา ของการรำตั้งหวาย ทำรำ ทำนอง เพลง ดนตรี ตลอดจนเนื้อร้อง และบทเพลงที่ใช้ประกอบการรำตั้งหวาย การแต่งกาย และเปรียบเทียบทำรำเดิมกับทำรำที่ปรับปรุงใหม่

ผกา เบญจกาญจน์ (2529) ได้กล่าวถึง การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ไว้ในเอกสารการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ โดยกล่าวถึงการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ทั้งหมด 7 ชุด คือ รวมนงาไทยบุรีรัมย์ บุรีรัมย์ตำนานกิน เรือมบันโจล (รำเทพประทับทรง) ซึ่งแห่ไข่มดแดง เรือมตลิ่งอก (กะลา) เรือมกอนเตียล (ระบำเสือ) เรือมจับกรับ แต่ละชุดการแสดงได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมา วิธีการแสดง

วิศิษฐ์ ศรีนุช (2530) ได้ศึกษา เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกิจกรรมนาฏศิลป์จากรายการวิทยุประกอบภาพแสดงการเคลื่อนไหวเนื่องกับการสอน โดยครู ตัวอย่างประชากรแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองสอนกิจกรรมนาฏศิลป์โดยใช้รายการวิทยุเปิดให้ฟัง พร้อมทั้งเปิดแผนภาพแสดงการเคลื่อนไหวเนื่องแสดงท่ารำให้นักเรียนดู กลุ่มควบคุมสอนกิจกรรมนาฏศิลป์โดยใช้เวลาเรียนเท่ากับการสอน

โดยใช้รายการวิทยุ ครูผู้สอน สอนตามแผนการสอนที่กำหนดขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกิจกรรมนาฏศิลป์จากรายการวิทยุประกอบภาพแสดงการเคลื่อนไหวต่อเนื่อง กับการสอนโดยครูไม่แตกต่างกัน

อนันต์นพ นิรมล (2531) ได้ทำการศึกษา เปรียบเทียบผลการเรียนรู้กิจกรรมนาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จากเทปโทรทัศน์กับการสอนปกติ ตัวอย่างประชากรแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลอง ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่เรียนกิจกรรมนาฏศิลป์จากเทปโทรทัศน์ มีผลการเรียนรู้ภาคความรู้สูงกว่านักเรียนที่เรียนกิจกรรมนาฏศิลป์จากการสอนปกติ อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และข้อค้นพบอีกประการหนึ่ง พบว่า นักเรียนที่เรียนกิจกรรมนาฏศิลป์จากเทปโทรทัศน์มีผลการเรียนรู้ภาคปฏิบัติสูงกว่านักเรียนที่เรียนกิจกรรมนาฏศิลป์จากการสอนปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

โสภา กิมวังตะโก (2532) ได้ศึกษา การสร้างหน่วยการเรียนรู้การสอน เรื่อง ฉุยฉายพราหมณ์ สำหรับนักศึกษาครู มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของหน่วยการเรียนรู้การสอนเรื่องฉุยฉายพราหมณ์ โดยตั้งเกณฑ์ประสิทธิภาพของหน่วยการเรียนรู้ภาคทฤษฎี 80/80 ภาคปฏิบัติ 70/70 ผลปรากฏว่า หน่วยการเรียนรู้การสอนเรื่องฉุยฉายพราหมณ์ ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพภาคทฤษฎีเท่ากับ 85.67/86.48 ภาคปฏิบัติเท่ากับ 80.56/83.89 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์กำหนด

เคอ็วจิต ศรีบุณนาค (2534) ได้ศึกษาการพ้อนรำของชาวไทยเขมรในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยศึกษาการพ้อนรำที่เป็นแบบแผนดั้งเดิมของชาวสุรินทร์ ที่พูดภาษาเขมร กำเนิดการพ้อนรำ ประเภทของการพ้อนรำ องค์ประกอบของการพ้อนรำ และศึกษาความสัมพันธ์ของการพ้อนรำกับโครงสร้างทางสังคม ในด้านความเชื่อและพิธีกรรม ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ประเพณี เศรษฐกิจ

อาภรณ์ บุญสาธิต (2534) ได้ศึกษาการสร้างชุดหน่วยการเรียนรู้สอนกิจกรรมนาฏศิลป์แถบวิศิษฐ์ เรื่อง ระบำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ความมุ่งหมายคือ เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของชุดหน่วยการเรียนรู้การสอน เรื่องระบำในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปรากฏผลว่า ประสิทธิภาพของชุดหน่วยการเรียนรู้สอน กิจกรรมนาฏศิลป์แถบวิศิษฐ์ มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และเมื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการทดลอง โดยใช้ชุดการเรียนรู้สอนกิจกรรมนาฏศิลป์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

สุทธิรา แก้วมณี (2536) ได้ศึกษา ประสิทธิภาพเทปวีดิทัศน์การสอนวิชานาฏศิลป์ เรื่องรำวงมาตรฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยปรากฏดังนี้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชานาฏศิลป์ เรื่อง "รำวงมาตรฐาน" ของนักเรียนที่สอนโดยใช้เทปวีดิทัศน์กับการสอนปกติแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านความสนใจในการเรียนวิชานาฏศิลป์ ของนักเรียนที่สอนโดยใช้เทปวีดิทัศน์กับการสอนแบบปกติแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พจน์มาลัย สมรรคบุตร (2538) ได้ศึกษาแนวความคิดประดิษฐ์ท่ารำเชิงชั้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชานาฏศิลป์ โดยได้เสนอตัวอย่างแนวทางการคิดประดิษฐ์ท่ารำ "เชิงตำหมากทุ้ง" และ "เชิงปั้นหม้อบ้านเชียง" ไว้เพื่อเป็นแนวทางในการคิดประดิษฐ์ท่ารำแบบอื่น ๆ ต่อไป

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่ามีผู้สนใจด้านนาฏศิลป์พอสมควร ซึ่งส่วนมากจะเป็นการค้นคว้าของศูนย์วัฒนธรรมแต่ละจังหวัด หน่วยงานทางการศึกษา และงานวิจัยระดับปริญญาโทของนิสิตและนักศึกษาศาสนาต่าง ๆ ทำให้ได้ข้อมูลทางด้านนาฏศิลป์เกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมา ลักษณะการแสดง ตลอดจนลีลาท่ารำต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา สำหรับการนำเอานาฏศิลป์มาใช้ในการเรียนการสอนส่วนมากจะเป็นการศึกษาทดลองวิธีการสอนแบบต่าง ๆ เช่นการนำเทปโทรทัศน์ วีดิทัศน์ รูปภาพ การสร้างชุดการสอน นำวิทยากรใหม่ ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้กับนาฏศิลป์ จึงสรุปได้ว่าวิธีการสอนนาฏศิลป์สามารถสอนได้หลายวิธี และสามารถนำวิธีการต่าง ๆ มาศึกษารวมกันได้ โดยเฉพาะวิธีการสอนแบบชาวบ้าน จึงน่าจะนำมาประยุกต์ในการสอนได้ดี เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและปรับปรุงการสอนตามแบบของชาวบ้านให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งด้านวิธีการสอน กิจกรรมการใช้สื่อและการประเมินผล อันเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทย